Asterisk
UNIVERSITETSMAGASINET

14 • december • 2003 Danmarks Pædagogiske Universitet

Rækker du mig skalpellen, skat

Kvinderne er ved at overtage lægeprofessionen, men det er feminisering på maskuline præmisser.

Af rektor Lars-Henrik Schmidt, Danmarks Pædagogiske Universitet

At tage ansvar for at give mulighed

* Grundtvig havde ret i at tale om ´lige Værdighed i Borg og Hytte' og netop ikke – som hans moderne arvtagere – om 'ligeværd'. Al snakken om ligeværd kan ikke overdøve det sociale faktum, at nogen er bedre stillet end andre. Det er ikke til at afskaffe, og derfor forbliver det et socialt ansvar at tage hånd om mindrebemidlede og afmægtige. Ved at tvinge folk til at se det sociale faktum i øjnene betænker de nemlig også deres egen afmægtighed – og begynder ikke at tåle synet af det mindre vellykkede for godt. Det er i viljen til at afvikle andres afmagt, at vi ser vores egen afmægtighed i øjnene. Og det er som denne viljes soldater, vi kan være solidariske.

Fra de oprindelige begravelseskasser til vore dages fagforeninger har det solidariske princip været at sprede risikoen i stedet for at satse på den enkelte persons chancer. Men i personskabets ære har princippet fået vanskelige kår.

Det danske aftalesystem har en sådan karakter, at man bør tale om et folkearbejdsmarked i lighed med folkeskole og folkekirke. For tiden er skole og kirke hårdt ramt på deres principper om folkelighed, men det gør kun sammenligningen mere relevant. Med ideer om dagpengedifferentiering, ny løn og human resources (HR blandt venner) er den enkelte persons selvkredsende chance-tagning blevet det afgørende princip. Risikokalkulationerne overlades i stigende grad til pensionskasser og forsikringsselskaber.

Hvordan man end fortolker disse strømninger, må man som helt moderne menneske stille sig spørgsmålet: Hvilken fornøjelse har jeg af at blive en ressource? Hvilken fornøjelse har lille Oliver i første klasse af det? Ressourcer er jo noget, man udnytter! Ikke desto mindre ønsker folk at blive udnyttet. I gamle dage solgte man sin arbejdskraft, nu om stunder tilbyder man at blive udnyttet. Med hud og hår. Den sociale indignation over udbytning forsvinder lige så stille fra vores vokabular. Og solidariteten er knap så stilfærdig, men alligevel også ved at fordufte.

I samme ombæring forsvinder de klassiske forestillinger om højre- og venstreorienteret, som vi har arvet fra den franske revolutions parlament. I et land som Danmark skulle dette vel hilses velkomment, da vi altid har haft det svært med ekstremerne. Vi går ind for middelmådighed – på det jævne, på det jævne. Værdidebatten har da også været udpræget socialliberalistisk orienteret.

Den enkleste måde at præsentere dette på er ved at se på forholdet til ansvar. Den liberalistiske form består i at give nogen ansvaret. Den socialistiske i at nogen tager ansvaret. Det handler om spillet mellem at give og tage.

Socialliberalismen dominerede dansk politik i det 20. århundrede og handlede om *at give mulighed for at tage ansvar*. Det mest afgørende ved socialliberalismen er imidlertid, at der alt andet lige er tale om en liberalisme: Når man giver mulighed for at tage, så er det stadig 'at give', der spiller førsteviolin. Pointen er, at den liberalistiske given i virkeligheden er en påduttet fordring: Du skal passe dig selv – og dine. Det er her, at den uomgængelige individualisme, som ifølge Alexis de Tocqueville præger det demokratiske samfund, så let slår om i egoisme og, når det går højt, gruppeegoisme.

Imidlertid eksisterer der jo også en anden kombination af at give ansvar og at tage ansvar. Den kombination kender vi endnu ikke. Men hvorfor ikke kalde fænomenet for en liberalsocialisme. Den handler om *at tage ansvaret for at give mulighed*. Når man tager ansvar for at give, så er det stadig tagen, der spiller førsteviolin. Den socialistiske tagen vil overtage et ansvar, som er principielt nyt, fordi man aldrig har haft et sådant. Forskellen til liberalismen kan udtrykkes så enkelt som, at liberalister betragter de sociale forhold som tjenesteydelser – noget for noget – mens socialismen lægger vægt på aftalerne. Kompromiset i en liberalsocialisme kommer til at handle om et insisterende engagement i det sociale. Et sådant engagement er forpligtende.

Arbejdsmarkedets organisationer er nødt til at engagere sig i uddannelsesdebatten, hvilket ikke er det samme som at engagere sig i human resource- og management-debatten. I stedet handler det om, hvordan vi solidarisk uddanner hinanden og skaber overordnede rammer for folke-arbejdsmarkedet.

Porten til et andet menneske er solidariteten med vedkommendes 'handicap': Fordi jeg har det dårligt med, at *han* har det dårligt, fordi det kunne være mig – dette kunne også overgå mig. Jeg hjælper ham ikke, fordi han skal hjælpe mig i en noget-for-noget horisont, eller fordi jeg fornemmer hans dårlighed, men hvis en anden af vores kammerater er til stede, når jeg går til grunde, så må han støtte mig – i al solidaritet.

Det handler om en individualistisk solidaritet. Ikke en bornert solidaritet, men en *generaliseret* solidaritet. Solidariteten med afmægtighed er den åbne port hertil. ▲

4

Feminisering på maskuline præmisser
Kønsrevolutionen er ikke lige om hjørnet. Nok er kvinderne kommet i overtal på lægestudiet, men de maskuline værdier har stadig godt fat i lægekulturen, mener Kristian Larsen, lektor på Danmarks Pædagogiske Universitet.

8

Køn og kultur i fysik
I Danmark bliver fysik betragtet som et regulært mandefag med forsvindende få kvinder. I Italien er der imidlertid masser af kvinder i fysik. Hvad skyldes forskellen? Antropolog ved Danmarks Pædagogiske Universitet Cathrine Hasse rykker lidt ved vores fastlåste kulturelle forestillinger.

12

Boys will be boys
Lav lektierne i smug, skjul de gode karakterer og vær fræk over for læreren. Det er vilkårene for drenge i den engelske skole, hvis de ønsker at være populære blandt vennerne og samtidig sikre sig mulighed for en god uddannelse, fortæller professor Ann Phoenix.

14

Kommentar: Kreativiteten og det kreative miljø
Kreative mennesker gider ikke tale om kreativitet. Og det gør de klogt i, for ifølge historikeren Allan Janik kan der ikke siges meget fornuftigt om kreativitet på et teoretisk niveau.

16

Da det skæve blev mainstream
Reklamefotografiet kan bruges til at identificere samfundets normer for acceptabel adfærd blandt mænd og kvinder. Kunsthistorikeren Tina Raun har undersøgt, hvad der skete, da Calvin Klein i 1995 brød med de store modehuses gængse kønsfremstillinger – og blev queer.

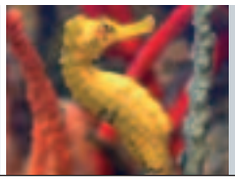

20

Kronhjorte brøler i brunsttid – og drenge larmer for at lære
Enten eller. Pik eller kusse. Bryst eller bryster. Dreng eller pige. Spørgsmålet er, om de blotte biologiske forskelle i sig selv betyder noget for vores adfærd. Ifølge ph.d.-studerende Malou Juelskjær fra Institut for pædagogisk psykologi ved Danmarks Pædagogiske Universitet betyder de desværre alt for meget for vores vurderinger af såvel hjorte som skoleelever.

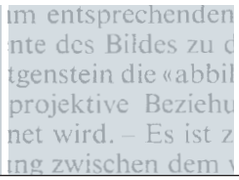

22

At kende det nyes forældre
Verdens bedste og mest ambitiøse filosofiske leksikon er tysk. Det koster lige så meget som en brugt bil, men giver tanken væsentlig større bevægelsesfrihed. Asterisk har talt med en af redaktørerne af *Historisches Wörterbuch der Philosophie*, filosoffen Tilman Borsche fra Universitetet i Hildesheim.

25

Navne uden ansigter
Uanset om netbaseret undervisning handler om pædagogik, sociologi eller noget helt tredje, kan det betale sig at skænke selve formen ekstra opmærksomhed. Ellers får de studerende ikke det fulde udbytte af undervisningen. Adjunkt Lars Birch Andreasen fra Danmarks Pædagogiske Universitet har fulgt et virtuelt undervisningsforløb i Sverige.

Asterisk • 14 • december • 2003

Redaktører: *Lars-Henrik Schmidt (ansvarshavende), Claus Holm, Anders Lindskov*
Redaktionskomité: *Martin Bayer, Ida Wentzel Winther, Søren Nagbøl, Signe Pildal Hansen, Jette Kofoed, Lars Geer Hammershøj, Jakob Albrecht*

Redaktionens adresse: Danmarks Pædagogiske Universitet, Rektoratet, Emdrupvej 101, 2400 København NV
Abonnement og henvendelser til redaktionen: Asterisk@dpu.dk
Abonnementet er gratis. Asterisk udkommer 6 gange om året.

Layout: Rumfang ApS
Forside: BAM
Tryk: CenterTryk, Holbæk
ISSN nr.: 1601-5754
Oplag: 14.000

Feminisering på maskuline præmisser

* Er man kvindelig læge, må man vænne sig til både at blive betragtet som læge og kvinde. Er man mandlig læge, kan man derimod nøjes med at være læge. Og det gør faktisk en forskel. Mens kvindelige læger må bruge kræfter på at blive accepteret som læger, får mænd en del af autoriteten forærende Det er eksempelvis lettere for en ung mandlig læge at sætte sig igennem over for en sygeplejerske, end det er for en ung kvindelig læge. Det giver nemlig goodwill at

»Hvis du er mandlig læge og ser godt ud, har du sjældent problemer med sygeplejerskerne.«

være mand på en kvindearbejdsplads, fortæller en ung kvindelig læge i undersøgelsen *Turnuslægers praksislæring,* som lektor Kristian Larsen fra Danmarks Pædagogiske Universitet har været en af bidragyderne til. Eller som en anden kvindelig læge udtrykker det i samme undersøgelse: »Hvis du er mandlig læge og ser godt ud, har du sjældent problemer med sygeplejerskerne.«

I 2000 blev der optaget knapt 1000 studerende på medicinstudiet. Af dem var næsten 700 kvinder. Tendensen gør sig også gældende blandt de færdiguddannede, hvor flere specialer som f.eks. pædiatri og psykiatri i dag har en relativ overvægt af kvinder. Man er sågar begyndt at tale om at indføre positiv særbehandling for mænd.

»Med tendenser som det stigende antal kvindelige læger og fremkomsten af den aktuelle uddannelsesreform for speciallæger, som sætter fokus på kommunikation og samarbejde, kunne man måske godt sige, at der er tale om en vis feminisering af medicinen, men det er i så fald en feminisering på maskuline præmisser. Medicin er historisk mandligt konnoteret, dvs. det har været en af de professioner, som har været fuldstændig mandlig på alle punkter. Samtidig er der tale om en lukket og konservativ profession, så ændringer sker langsomt,« siger Kristian Larsen. Som forsker har han siden 1995 beskæftiget sig med hospitalsområdet, og i øjeblikket er han og fire kolleger fra DPU ved at lægge sidste hånd på en undersøgelse i forbindelse med den kommende reform af speciallægeuddannelsen. Inden Kristian Larsen slog ind på det akademiske spor, nåede han at arbejde fem år som sygeplejerske og har derfor haft hospitalskulturen og kønsproblematikken helt inde på livet.

»Hvis vi taler om, at det feminine er det procesorienterede, og det at være til stede over tid, så må man sige, at den virkelighed, det skal omsættes i, foregår på stadigt mere maskuline vilkår. Inden for de sidste 70 år er der sket en halvering i antallet af hospitaler samtidig med, at der er sket en fordobling af effektiviteten målt på antallet af undersøgelser og behandlinger. Liggetiderne er ikke som i 30'erne 30-35 dage, men 5,5 dage i snit med stadig mere endagskirurgi. Behandlingen er en maskulin abrupt intervention, hvor det gælder om at få patienterne ud igen. Det er det vilkår, som det empatiske er indlejret i,« siger Kristian Larsen.

På vej mod åbenhed

Det øgede krav om effektivitet er dog ikke ene om at præge kulturen på hospitalerne. Den ændrede rekruttering til medicin, presset fra det såkaldt alternative område og eksplosionen i patientforeninger – der er 256 af slagsen i dag – er tre eksempler på samfundstendenser, som tvinger den ellers lukkede lægestand til at gå i dialog med sig selv og sine omgivelser.

»Lægeforeningens skrift *Lægekultur og kollegialitet* er et langt manifest om, at man skal være bedre til at give ris og ros og hjælpe hinanden. Det er udtryk for en åbenhed, der af mange læger opfattes som en stor nødvendighed,« siger Kristian Larsen og betoner, at ikke alle nødvendigvis er lige begejstrede for de nye vinde, der blæser.

»Vi har et udsagn fra en yngre kvindelig læge, som fortæller, at de gamle læger har været vant til, at det skal gøre ondt. De har måttet rejse til Sverige for at få arbejde, de har fået skældud, og det har været learning by doing the hard way – det lægerne betegner som 'do one, do one, do one', frem for 'see one, try one, do one'. Ifølge den kvindelige læge er hendes generation af læger mere indstillet på, at de først skal se det demonstreret syv gange, så skal de prøve under supervision fem gange, og så kan de efterhånden prøve at lave arbejdet selv. Jeg ser en kollision både mellem generationer og de erfaringer, de bringer med sig, og mellem køn: Det er overvejende mænd, der er vejledere, og overvejende kvinder, der tager imod vejledningen,« fortæller han.

De kvindelig dispositioner

Karrierefikseret og hierarkisk, sådan har lægeverdenen traditionelt været. Men der bliver rokket ved de gamle strukturer, og det skyldes blandt andet det, kvinderne bringer med sig. Ændringerne sker både i det store og i det små. Som da en ung kvindelig læge kom for tidligt til en morgenkonference og ved en fejltagelse fik sat sig på overlægens plads. Og blev siddende. En situation som ville være utænkelig for en mandlig læge for 30 år siden. Han ville have flyttet sig af respekt for overlægen, forklarer Kristian Larsen.

»Kvindernes fysiske nærvær sætter en lidt anden dagsorden, uanset om de er bevidste om det eller ej.«

»Kvindernes fysiske nærvær sætter en lidt anden dagsorden, uanset om de er bevidste om det eller ej. Jeg tror, der vil komme nogle voldsomme kollisioner mellem konventionel medicin, som bæres af mænd, og så de kvinder, der møder op med nye dispositioner i Bourdieu'sk forstand, dvs. en anden kapitalsammensætning og nye typer af kvalifikationer. De er på en anden måde, de vil noget andet, og derved udfordrer de tingenes orden. En kvindelig læge fortalte mig: »Vi har nogle kvalifikationer, men de vægtes ikke, vi får ikke credit for dem. Vi er bedre end de gamle læger til at tale med patienterne, vi er bedre til informationssøgning end de ældre læger, vi kan smække et brev sammen til sundhedsdirektøren ►

Kønsrevolutionen er ikke lige om hjørnet. Nok er kvinderne kommet i overtal på lægestudiet, men de maskuline værdier har stadig godt fat i lægekulturen, mener Kristian Larsen, lektor på Danmarks Pædagogiske Universitet.

FOTO: BAM

Den tiende hofte

Birgit Paaske tilhører en eksklusiv klub. Hun er kvinde og ortopædkirurg og har tilmed valgt at beskæftige sig med fagets tungeste speciale: kunstige hofte- og knæproteser. Til daglig har hun sin gang på Bispebjerg Hospital, afdeling M, en af landets største ortopædkirurgiske afdelinger, hvor tre ud af ni læger i vagtlaget af speciallæger er kvindelige – et usædvanligt højt tal for et speciale, hvor over 90 % er mænd.

»Jeg var i en periode i tvivl, om jeg skulle vælge at blive almenpraktiserende læge eller ortopædkirurg, men fandt hurtigt ud af, at jeg ikke havde lyst til at arbejde i almen praksis. Derhjemme er det altid mig, der har samlet reoler, tapetseret og malet. Jeg kan godt lide de fysiske opgaver og praktiske ting, det kan jeg omsætte i det, jeg laver nu,« fortæller Birgit Paaske om sit valg af kirurgien.

Har du oplevet, at der er blevet gjort forskel, fordi du er kvinde?

»Når man kommer som kvinde, skal man accepteres på mange niveauer både blandt overlæger, yngre læger, sygeplejersker, portører og andre personalegrupper. Den hårdeste kamp for mig har nok været på operationsgangen med de gamle sygehjælpere og sygeplejersker – du skal jo ikke komme og lave det arbejde, mændene har lavet i årevis. De kan virkelig obstruere dig, give dig de forkerte ting med vilje for at teste en,« siger hun og forklarer, at det ofte er den ældre generation, som har svært ved at vende sig til, at der er kommet en ny generation af kvinder i faget.

»Man kan gå stuegang med en mandlig sygeplejerske og tale med patienterne, og så oplever man pludselig at de kun svarer ham, som de tror er lægen – det har jeg prøvet flere gange, specielt med ældre patienter. I sidste uge var jeg ude for en ældre dame, som ikke ville opereres af en kvinde. Hun skulle opereres for anden gang, og mente at grunden til, at den første operation var gået galt, var, at den blev foretaget af en kvinde. Jeg måtte forklare, at der altid er noget, som kan gå galt ved et indgreb, og at vi indimellem må operere igen. Hun endte da også med at indvilge i at lade mig operere hende.«

Der eksisterer mange fordomme om kvinder og ortopædkirurgi. Ikke alle giver dog så direkte udtryk for dem, som den mandlige ortopæd, der fortalte Birgit Paaske, at kvinder og ortopædkirurgi ikke hører sammen. Det har imidlertid ikke noget på sig, forklarer hun. Kvinderne er i stand til at varetage jobbet lige så godt som mænd.

»Mange kvinder spørger, hvordan kan jeg være ortopæd, for det kræver jo fysisk styrke. Det er ikke rigtigt, det er et spørgsmål om teknik. Der er mange mandlige ortopæder, som ikke er fysisk store, men dem spørger man aldrig, om de er stærke nok.«

Er det nødvendigt at være lidt mere maskulin?

»Mænd og kvinder har forskellige psyker, det er vigtigt at forstå. Hvis en mand og en kvinde laver ti hofteoperationer hver, og en går galt, så siger manden 'smadder godt – jeg har lavet ni gode hofter'. Kvinden siger: 'Jeg har lavet ti hofter, og den ene gik helt galt!' Jeg har skullet vænne mig til at holde op med at tænke for meget over, når noget er gået galt, og hvordan jeg kunne have gjort det anderledes. Det kan man godt bruge meget tid på, og det er irrationelt,« siger Birgit Paaske.

Er der fordele ved at være kvinde?

»Nej, det tror jeg egentlig ikke. Kvinder er nok bedre til at give udtryk for følelser, og måske er vi lidt bedre til at snakke med patienterne. Jeg har også oplevet, at mandlige kolleger er kommet hen til mig for at beklage sig over noget. De har åbnet op og brugt mig til at diskutere deres problemer med. Og det er helt klart, at de ikke har talt med deres mandlige kolleger om problemet, 'for jeg kan nok bedre forstå det'.«

»Hvis en kvinde har problemer med at fjerne et søm fra en hofte, så er det, fordi hun ikke er stærk nok. Hvis en mand har problemer, så er det, fordi det er svært« – Brigit Paaske, ortopædkirurg.

Hvilket råd vil du give en ung kvindelig læge, som overvejer at gå ind i dit speciale?

»Hvis du har interesse for ortopædkirurgi, så skal du gøre det. Følg dit hjerte og din sunde fornuft. Lyt ikke til de gamle fordomme. Vi er efterhånden mange kvinder i ortopædkirurgien, som har vist, at vi varetager jobbet på lige fod med mændene. Det har ikke noget med fysisk styrke at gøre. Tal eventuelt med de kvinder, der er ortopædkirurger, benyt dig af deres erfaringer.« ▲

Anders Lindskov
anli@dpu.dk

► på fem minutter og tage handling på det.« På den måde udfordrer de ved at have andre dispositioner og kvalifikationer, som tricker doxaen, dvs. den etablerede orden,« siger Kristian Larsen.

Kristian Larsen tilslutter sig sociologen Pierre Bourdieus opfattelse af køn. Han betragter derfor først og fremmest køn som noget, der produceres over tid af institutioner, staten osv. Biologi spiller i den sammenhæng en underordnet rolle som et lille oplæg fra naturens side, for det er kønnets betydning i forhold til social magt og social orden, der er interessant.

»Bourdieu beskriver, at kvinder udelukkes fra det, han kalder de mest ædle opgaver. Overført til mit område vil det sige, at de udelukkes fra det spektakulære, fra det at skære i særlige kroppe f. eks. unge og ældre mænd i ortopædkirurgien, og de anvises en mindre værdig plads ved at skulle tale til og med særlige kroppe, nemlig børn og psykisk syge, ofte kvinder. Pointen er ikke, at denne orden er en lov, og det opleves også som et valg for den enkelte, men den strukturelle måde at analysere på viser, at kvinderne tildeles en plads i hierarkiet som de mindre værdige,« siger Kristian Larsen og henviser til en undersøgelse fra Sundhedsstyrelsen fra 2000, der viser, at mændene sidder tungt på de prestigefyldte kirurgiske specialer, mens kvinderne især er at finde i det, han betegner som de 'talende fag', dvs. de psykiatriske og medicinske specialer.

Således var der i 2000 mere end 90 % mænd inden for specialer som neurokirurgi, ortopædkirurgi og thoraxkirurgi. Til sammenligning er der en relativt stor andel af kvinder inden for de mindre prestigefyldte specialer som børnepsykiatri (59% kvinder), pædiatri (45% kvinder) og psykiatri (39% kvinder). Selvom kvinderne altså antalsmæssigt er godt på vej ind i 'The Major Profession', som Kristian Larsen kalder lægefaget, synes nissen at være flyttet med – kvinderne må stadig tage sig af 'lavstatusarbejdet'.

Tager du saven, skat

»Har du nogen sinde oplevet en hofteoperation?,« spørger Kristian Larsen. »Du skal forestille dig, at der ligger en patient på 60, 70 eller 120 kilo på operationsstuen. Der ligger boremaskiner, skruetrækkere og store save. Det er et værksted, og arbejdet er hårdt. Man skal have en til at holde benet, så blodet kan løbe fra, og det er nødvendigt at hive og flå for at få sat cementen ned og slået et nyt hoftehoved i knoglen. De folk, der arbejder her, har simpelthen større muskler end for eksempel medicinerne.«

Det malende billede skal ikke forherlige kirurgen med de barkede næver eller signalere, at her kræves store muskler, men give en idé om den fysiske atmosfære, der hersker inden for mange kirurgiske specialer. Og med den barske fysiske atmosfære følger også en bestemt jargon. I forbindelse med undersøgelsen *Turnuslægers praksislæring* interviewede Kristian Larsen en ung kvindelig læge, som var i turnus på en ortopædkirurgisk afdeling. Hun kunne berette, at hun var blevet opfordret til at tage armbøjninger og kaldt 'skat' af de mandlige læger – også mens patienterne kunne høre det. »Det blev gjort med et smil,« forklarede hun: »Jeg kunne godt følge med i jargonen. Det er hyggeligt nok, og det var også meget skægt at være på sådan en mandearbejdsplads, fordi man blev bemærket. Men det var ikke som læge, det var mere som kvinde.«

Pointen i eksemplet er ikke, at den unge læge var fysisk svag, men at hun var kvinde, forklarer Kristian Larsen. Hendes køn bliver overdeterminerende for den måde, hendes mandlige kolleger italesætter hende på, og hvordan hun opfatter sig selv. I princippet kunne en mand have været mindre eller svagere end hende, men det ville ikke blive nærværende på samme måde, og på den måde bliver køn til in- og eksklusionsmekanisme. Set i det perspektiv ligger der stadig en opgave i at øge bevidstheden om de skjulte måder, hvorpå in- og eksklusion sker, mener Kristian Larsen.

»Man kan ikke blive ved med at gå og tro på det oplyste og ordene – man må kigge på de stabile, træge og stædige konstanter, som på en eller anden måde ligger legemliggjort i krop og sjæl både i den dominerede og den dominerende. Påstanden er med andre ord, at kvinder uforvarende eller uden at tænke over det har legemliggjort det redskab, som holder dem selv nede. Det er det, der ligger i symbolsk vold,« siger Kristian Larsen. ▲

Lektor Kristian Larsen
Institut for pædagogisk sociologi
Danmarks Pædagogiske Universitet

Anders Lindskov
anli@dpu.dk

Køn og kultur i fysik

Marie og Irene Curie, mor og datter, havde ingen problemer med at klare sig i et mandsdomineret fag. Det blev til i alt tre Nobelpriser i fysik.

FOTO: POLFOTO

* I Danmark er fysik ikke et fag for kvinder. Det er tilsyneladende helt uden afsmittende virkning, at det var en kvindelig fysiker, Marie Curie, der opdagede de radioaktive grundstoffer og som den første nogensinde blev tildelt to Nobelpriser inden sin død i 1934. I Sydeuropa ser det anderledes godt ud for kvindelige fysikere. Tager man et Europakort og sætter en lille, hvid knappenål for hver kvindelig fysiker i landene, vil et stadigt mere snehvidt landskab åbenbare sig, jo sydligere vi kommer.

Danmark derimod huser under 5 % kvindelige lektorer i fysik. Her i landet betragtes fysik som et fag for mænd, og mange af de kvinder, der vover sig ind på studiet, dropper ud igen.

Hvorfor? Det satte antropolog og journalist Cathrine Hasse sig for at undersøge i sin ph.d.-afhandling *Kraftfeltet – kulturelle læreprocesser i det fysiske rum.* Hendes feltarbejde bestod bl.a. i, at hun indskrev sig på Niels Bohr Instituttet, hvor hun fulgte studiet og særligt 37 af de studerende ganske tæt. For at skære ganske unuanceret, men rent ind til benet var en af Hasses konklusioner, at fysik betragtes som et maskulint fagligt felt i Danmark – et maskulint rum, hvor kvinder 'sluses' ud undervejs.

Kun én ud af de ni kvinder, Hasse fulgte tæt fra kursusstart, har valgt at forsøge sig med en kandidatgrad, skønt alle kvinderne startede med den 'fysiske' selvtillid i top. Til sammenligning har to af mændene taget deres kandidatgrad, mens 17 af mændene stadig er indskrevet og må formodes at sigte mod en kandidatgrad.

Kulturanalytisk optik

Nu er Cathrine Hasse i gang med forskningsprojektet 'Videnskabens kulturelle dimensioner'. Emnet er beslægtet med hendes ph.d., som hun bruger som del af sin research. Men denne gang sammenligner hun Danmarks og Italiens vidt forskellige tilgang til fysik såvel som til de uddannede kvindelige fysikere. Ikke mindst er det primære fokus at anskue forskel-

I Danmark bliver fysik betragtet som et regulært mandefag med forsvindende få kvinder. I Italien er der imidlertid masser af kvinder i fysik. Hvad skyldes forskellen? Antropolog ved Danmarks Pædagogiske Universitet Cathrine Hasse rykker lidt ved vores fastlåste kulturelle forestillinger.

lene landene imellem med en kulturanalytisk optik. Ikke kultur forstået som noget naturligt, iboende, men som konstruktion og proces. Den optik gør det muligt at se vore egne selvfølgelige forståelser af verden som de kulturelle konstruktioner, de er. Den sammenlignende forskning kan sætte disse konstruktioner endnu stærkere i relief, som når Hasse sammenligner kvindelige fysikere i Danmark med kvindelige fysikere i Italien.

»Det vigtigste at se på er måske slet ikke køn, men kulturelle forståelser af fysikfaget.«

Som Hasse påviste i sin ph.d., bliver fysik i Danmark betragtet som et maskulint rum, men, som nævnt, jo sydligere vi bevæger os jo flere kvindelige fysikere. I Italien er det et selvfølgeligt job for en kvinde at være fysiker. Og i samme åndedrag nævner Cathrine Hasse Thailand, Malaysia og Filippinerne som lidt overraskende eksempler på nationer med en betydelig andel af kvindelige fysikere.

Forskellige uddannelsessystemer

At sammenligne talmateriale fra Danmark og Italien skal tages med et gran salt, forklarer Hasse. For eksempel kan de to landes uddannelsessystemer ikke helt sidestilles, blandt andet fordi Italien har langt flere adgangsgivende uddannelser til fysikstudiet. Der er dog ingen tvivl om tendensens klarhed. I sit igangværende forskningsprojekt har Cathrine Hasse flyttet vægten fra de studerende i ph.d.'en til nu primært de ansatte fysikere, og her har Italien 34 % kvindelige fysikere, mens Danmark har under 5 %.

Cathrine Hasse er halvvejs henne i sit forskningsprojekt, som i parentes bemærket ikke som sådan skal forveksles med en forskningsmæssig agitation for flere kvinder i dansk fysik: »Se hvor de kan i Italien. Det burde vi også gøre i Danmark!«.

»Forholdet mellem konstruktioner af køn og kultur er dybt komplekst. Det vigtigste at se på er måske slet ikke køn, men kulturelle forståelser af fysikfaget. Jeg er ikke kønsforsker. Kønsforskning er en del af min forskning, men ikke mit emne, og den kønspolitiske tilgang, hvor udgangspunktet er faste kønskategorier, er slet ikke det, der optager mig. I stedet er jeg meget mere optaget af det, man kalder blending, altså det modsatte af den meget kategoriske måde at tænke på. Vi har alle mere eller mindre en meget compartmentaliseret (opdelt, red.) tilgang til verden og forstår den i afgrænsede og begrænsende bokse og båse, men det er jo ikke sådan, mennesker i virkeligheden lever deres liv.«

En mikroskopisk verden

Cathrine Hasse er nu i fuld gang med at sætte flere forskningsresultater bag ordene med udgangspunkt i det tilsyneladende afseksualiserede, kønsløse og kulturrensede fagområde, fysik.

»Man kan jo for eksempel starte helt fra bunden med kategorien 'Kvinde' – hvad er en kvinde, som Simone de Beauvoir spurgte. Hvordan opfatter man det at være kvinde, og så omsætter jeg det så til, hvordan opfatter man det at være kvindelig fysiker. Og jeg ser det som en fordel, at området ikke i forvejen er inficeret af en masse forudindtagede holdninger om køn og kultur. Fysik udgør på den måde en perfekt mikroskopisk verden for at anskueliggøre nogle af de kulturelle forskelle, der ellers let i andre sammenhænge ville forsvinde i mængden af forskellige kønsdiskussioner og identitetspolitikker,« siger Cathrine Hasse.

Hasses italienske feltarbejde er foregået på universiteterne La Sapienza i Rom og Catania Lecce i det sydlige Italien. Her har hun fulgt arbejdet, delt kontor med en ansat fysiker, deltaget i ganglivet, været på laboratorierne og delt frustrationerne, når computerne brød ned – kort sagt været en del af arbejdspladsen. Herhjemme er feltarbejdet dels hendes ph.d. fra Niels Bohr Instituttet og dels interviews med mennesker i den danske fysikerverden.

Hvad er det, der gør, at man i Italien har langt flere kvindelige ansatte fysikere end i Danmark?

»Der er flere forklaringer. Optagelseskravene til studiet er anderledes i Italien. Du kan stort set komme ind fra gaden, blot du har en uddannelse på gymnasialt niveau. Og du behøver ikke have en naturvidenskabelig baggrund, men kan komme ind på studiet med en klassisk-sproglig baggrund – uden supplerende fag eller kurser vel at mærke! Af de italienske fysikstuderende udgør kvinderne 43,9 % – til sammenligning er det 18 % i Danmark. Af de italienske kvinder kommer over en tredjedel ind med en sproglig eller klassisk-sproglig uddannelse i bagagen, og det betragtes tilmed som et plus. På naturvidenskab lærer man stringente, retlinede metoder, regneregler osv. Det er således en mekanisk måde, man er vant til at indtage læring på. Hvorimod man som klassisk-sproglig er vant til at tænke abstrakt. Fra grammatikken er man også vant til systemtænkning, og så har man jo hele filosofien med sig fra Platon, Sokrates til Cicero osv. Det giver en helt anderledes måde at gå til faget på, og som kvinder er gode til. Kun 5.8 % af mændene kommer fra de sproglige fag,« siger Cathrine Hasse.

»En anden forklaring er muligvis den, at den italienske kvindelige fysiker er en del af et familienetværk og opfattes som sådan primært. Typisk sidder hendes mand eller bror på kontoret over for eller hendes far nede for enden af gangen. Jeg ved endnu ikke, hvordan familierelationen kan bruges som argument i denne forbindelse, men jeg kan konstatere, at familienetværket er meget udbredt inden for fysik. Min klare fornemmelse er, at det giver et godt arbejdsklima. Det er svært at svare konkret på, men det er naturligvis kulturhistoriske strømninger, der spiller ind. Historisk set har der været flere kvinder i naturvidenskaben i Sydeuropa, og her tænker jeg ikke kun på Marie Curie.«

►

Danmark: Et maskulint studiemiljø

Og hvorfor så få kvinder i fysik i Danmark?

»Optagelseskravene har igen en hel del med det at gøre. I Danmark er adgangsbilletten til fysikstudiet en naturvidenskabelig baggrund, men så kan du til gengæld også komme ind med et 6-tal! Man kan godt komme ind med en sproglig studentereksamen, men så kræver det supplerende fag for at nå på højde med de andre studerende,« fortæller Cathrine Hasse.

»Samtidig er det jo så sådan, at selve studiemiljøet i den grad er maskulint, og kvinder har svært ved at passe ind i denne specielle, maskuline naturvidenskabelige selvforståelse. Fra mine mange interviews

»Italien har 34 % kvindelige ansatte fysikere, mens Danmark har under 5 %«

i fysik- og fysikrelaterede miljøer rundt omkring i Danmark fremgår det også, at den kvindelige fysiker kan blive udsat for sexchikane. Jeg har blandt andet selv oplevet, at en kvindelig studerende havde en kort nederdel på, og at en mandlig studerende stak et kamera ind under kjolen og tog et billede. Der er chikanerier i Danmark, som tilsyneladende ikke ses i Italien, men det kan ikke fastslås hvorfor. Forklaringen kan jo være, at den italienske kvindelige fysiker primært ses som en del af et familienetværk. Hun er dermed beskyttet. Det er svært at udsætte en kvindelig kollega for chikaneri, når hendes mand eller far sidder på kontoret overfor. Generer man hende, generer man samtidig hendes familie. Det er vanskeligt at få et fuldstændigt billede af, hvordan det helt konkret forholder sig. Jeg spurgte naturligvis til emnet i Italien, men intet tydede på, at sexisme fandt sted. Dog kan det godt være, at man i Italien simpelthen ikke taler om den slags. At sexchikanerier foregår mindre offentligt og er sværere overhovedet at omtale selv på tomandshånd end det, jeg oplever i Danmark. Det kan ikke udelukkes.«

Biologistisk diskussion

Hvorfor er det, at man i Danmark forbinder naturvidenskab, herunder fysik, med et maskulint fagområde?

»Der findes forskellige teorier. Man har forbundet naturvidenskaben med raketter, store eksplosioner og den slags, og her har man set en naturlig forbindelse til mænd. Kvindelige forskere på området har før været inde på, at man har opfattet kvinden som naturen, som manden skulle fravriste sine hemmeligheder. Kvinden/naturen skulle udforskes, kortlægges og forklares. Kvinden har altid været koblet til natur, og når man selv er natur, hvordan skal man så skulle kunne undersøge sig selv? Og så er der teorien om, at kvinden fra naturens side simpelthen ikke evner at tænke komplekst, og her kan man jo så passende spørge, om den malaysiske kvinde er 'mindre kvinde' end andre kvinder? Det passer mig fint her at kunne give et spark til hele den biologistiske diskussion, der kører. Så skulle det altså være noget med, at kvinder i Malaysia og Italien er anderledes genetisk sammensat end for eksempel kvinder i Danmark?«

Men Italien er altså virkelig fremme i skoene, langt ude over alle de evindelige kønsbarrierer, der stadig spænder ben for os ellers så sindssygt ligestillede nordboere et godt stykket nord for München, eller hvad? Næh, ikke just, mener Cathrine Hasse.

»Fordi flere italienske kvinder bliver fysikere end danske, og fordi mange italienske kvinder fravælger at få børn, er det bestemt ikke ensbetydende med, at de er mere ligestillede end danske kvinder. Igen er det noget med at se mellem kategorierne og de fastlåste forestillinger. Det ene udelukker ikke det andet.«

Lektor, ph.d. Cathrine Hasse
Institut for pædagogisk psykologi
Danmarks Pædagogiske Universitet

Hvad kan vi i Danmark gøre for at få flere kvinder til at vælge fysik som fag og rent faktisk blive færdiguddannede fysikere?

»Vi – og det gælder selvfølgelig ikke mindst beslutningstagerne på området – skal i højere grad være bevidste om, at det, vi ser og oplever, er kulturelle indlejringer. Ting kan ses på flere måder, og her er det vigtigt at gøre op med den meget kategoriske måde at tænke tingene på, men derimod tænke mere i blending, om du vil. Din egen måde at se og opfatte tingene på er ikke den eneste måde at se verden på. Jeg håber da, at min forskning kan medvirke til, at man i højere grad åbner op for, hvad der befinder sig mellem alle de kategoriske bokse, vi sætter op, og at det kan medvirke til at nedbryde de fasttømrede skranker, der for eksempel er mellem humaniora og naturvidenskab og kvinder og mænd.« ▲

Artiklen er en forkortet udgave af en artikel med samme titel bragt i webmagasinet Forum, www.forum.kvinfo.dk.

Anne-Mette Klausen
asterisk@dpu.dk

HÆDER

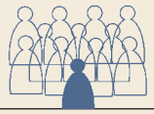

ARRANGEMENTER

ARRANGEMENTER

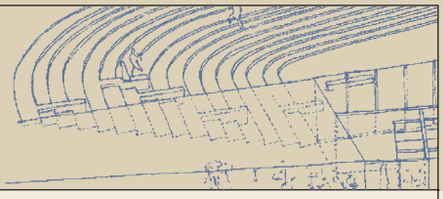

ARKITEKTUR

EU's sprogpris til DPU-projekt

Den Europæiske Sprogpris tilfalder i år IT-projektet Language Across Borders, som er udviklet af lektor Birgitte Holm Sørensen, lektor Bente Meyer og pædagogisk IT-konsulent Leif Glud Holm fra DPUs MedieInnovatoriet i samarbejde med fem folkeskolelærere og et IT-firma.

Hjemmesiden www.lab.emu.dk er blevet hædret for at fremme børns sprogindlæring. På hjemmesiden kan elever spille spil og skrive kædehistorier på henholdsvis engelsk, tysk og fransk. Materialet på siden er beregnet til elever fra 10 til 17 år og kan benyttes af børn og unge fra hele verden. På siden kan man se, at den er flittigt besøgt af danske elever, der for eksempel skriver kædebreve på engelsk, men også tysk og fransk. Hjemmesidens grundidé er, at det er børnene, der producerer og konstruerer indholdet. Børnene finder det meget motiverende, at de for eksempel kan komme på high score-listen i spillet Odd-Man-Out. Her skal de finde ord eller sætninger, som ikke hænger sammen med de øvrige.

Birgitte Holm Sørensen skal sammen med Bente Meyer nu undersøge, hvad børnene bruger sitet til. Forskningen kan blandt andet bruges til at afklare, om børns it- og medieaktiviteter uden for skolen er anvendelige i skolens sprogundervisning og -læring.

Forskningsseminar om vejledningsbegrebet

Vejledningsbegrebet er under forandring. Der sker en bevægelse fra klasseundervisning til individuelle selvstyrede læringsprocesser, hvor læreren i højere grad skal fungere som vejleder og "coach" for elevens egen refleksion og "selvdannelse". Derfor er der også behov for at anskue vejledningsbegrebet ud fra et dannelsesmæssigt og kulturelt perspektiv.

Oplægsholdere er bl.a. Lars-Henrik Schmidt (Rektor og professor ved DPU), lektor Jens Erik Kristensen (AU) og professor Petra von Morstein (University of Calgary, Canada).

Seminaret, der arrangeres af Forskningsenheden i vejledning, finder sted 18.-19. december. Tilmelding senest 12. december. Arrangementet er gratis. Se mere på www.dpu.dk/kalender

Sanselig erfaring og sanselig orientering

DPUs forskningsprogram Sanselig erfaring og sanselig orientering holder åbningsseminar 10. december kl. 9.30-15.30. Forskningsprogrammets formål er at undersøge og skabe viden om, hvordan sanselig erfaring og sanselig orientering kan kvalificere læreprocesser, styrke dannelse, identitet, selvdannelse og subjektivering samt udvikle kreativitet og erfaringsmuligheder i forskellige læringsmiljøer, formelle som uformelle.

Se www.dpu.dk/kalender for yderligere oplysninger eller kontakt
Marianne Grønholdt, T 8888 9821,
E marg@dpu.dk.

Putting lifelong learning into practice – what do citizens themselves say?

Eurobarometer – europakommissionens opinionsmålingsinstitut – har undersøgt europæernes holdning til livslang læring.

Gæsteprofessor på Institut for pædagogisk sociologi, Lynn Chisholm, vil i sin forelæsning analysere resultaterne af undersøgelsen og sætte dem ind i en dansk sammenhæng.

Tid og sted:
Tirsdag 20. januar kl. 15-17 i lokale A200 – forelæsningen er på engelsk.

DPU ombygges for 85 millioner kroner

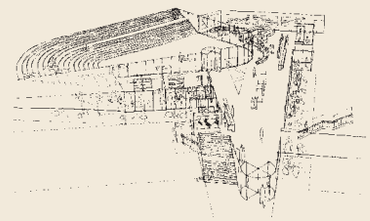

De næste fire år gennemgår DPU en omfattende arkitektonisk modernisering. Universitetet, som i dag er spredt ud i ti forskellige bygninger, skal samles efter campusforbillede.

En ny hovedindgang fra Tuborgvej vil gøre det muligt at sløjfe en række parkeringspladser til fordel for en ny campushave i universitetets grønne hjerte. Det nye ankomstområde skaber en centralt placeret forbindelse mellem bygninger, som i dag er adskilte. Medarbejdere, studerende og gæster kan fra ankomstområdet gå direkte ud i campushaven via trapper som i et amfiteater.

For de studerende betyder ombygningen mere tidssvarende rammer for masteruddannelser og konferencer. Desuden samles og udbygges centret for kandidatuddannelserne med klynger af rum i forskellige størrelser grupperet omkring en tagterrasse.

Bag vinderprojektet, som blev udpeget 7. november i en konkurrence udbudt af Statens Forsknings- og Uddannelsesbygninger, står et konsortium bestående af Jakon A/S, ABB ventilationsanlæg, E. K. Jørgensen Rådgivende Ingeniører samt arkitektfirmaet Holm & Grut.

Holm & Grut har tidligere stået for blandt andet Københavns Lufthavn Finger A, ombygninger af Stadsbiblioteket i Lyngby, Maglegårdsskolen og Dyssegårdsskolen i Gentofte. Konsortiets forslag er blevet valgt som det bedste blandt syv forslag.

Ombygningen gennemføres på usædvanlig kort tid. Allerede i midten af 2005 vil de fleste af universitetets medarbejdere og studerende være samlet på samme side af Emdrupvej i nyistandsatte bygninger. Fra 2006 til 2007 gennemføres etape 2 af ombygningen med et budget på 18 millioner kroner.

Lav lektierne i smug, skjul de gode karakterer og vær fræk over for læreren. Det er vilkårene for drenge i den engelske skole, hvis de ønsker at være populære blandt vennerne og samtidig sikre sig mulighed for en god uddannelse, fortæller professor Ann Phoenix.

Boys will be boys

* Begrebet 'overtræning' har fået en særlig betydning i den engelske skole. Det betegner den tilstand en elev kommer i, når vedkommende har læst så mange lektier, at det simpelthen kortslutter. Eller som en 13-årig skoleelev Christopher forklarer i en undersøgelse af drenges identitet, som professor Ann Phoenix fra Open University i London har gennemført: »Nogle drenge arbejder for hårdt. De forbereder sig virkelig meget til en prøve og har styr på det hele i hovedet – og så dumper de til prøven. De har simpelthen overtrænet.«

I den pædagogiske teori vil der næppe kunne findes belæg for påstanden om overtræning, men ikke desto mindre har begrebet vundet udbredelse blandt yngre drenge, for det er nemlig ikke særlig maskulint at være god i skolen. Det viser undersøgelsen, som professor i social- og udviklingspsykologi, Ann Phoenix, har lavet sammen med kollegerne Rob Pattman og Stephen Frosh. De har gennemført 78 individuelle interview med drenge i alderen 11-14 år på 12 forskellige skoler i London-området og 45 gruppeinterview med i alt 245 drenge og 27 piger. Eleverne fik til opgave at fortælle om, hvordan det er at vokse op som mand – eller i pigernes tilfælde – hvordan de ser på jævnaldrene drenge. Det var blandt andet resultaterne af den undersøgelse, Ann Phoenix bragte med sig, da hun på invitation fra Enheden for pædagogisk-antropologisk børne- og ungeforskning forelæste på Danmarks Pædagogiske Universitet i oktober.

Drenge i den tunge ende

For to årtier siden var man bekymret for pigerne, som ikke opnåede de samme uddannelsesmæssige kvalifikationer som drengene. Det billede er ifølge Ann Phoenix vendt. Nu er det drengene, som sakker agterud. Det sker dog ikke over en bred kam. Mens middelklassedrengene stadig klarer sig godt, kniber det med kvalifikationerne hos drenge fra arbejderklassen, og i England gælder det samme for drenge med afrikansk-caribisk, pakistansk eller bengalsk herkomst. En del af forklaringen, mener Ann Phoenix, er, at drenges måde at udtrykke maskulinitet på passer dårligt sammen med at være dygtig i skolen. Mens samfundet, arbejdsmarkedet og skolen har gennemgået store forandringer de seneste 30 år, har det dominerende maskuline ideal, som drengene orienterer sig imod, nemlig ikke forandret sig vældig meget.

»Så længe vi har haft studier af drenge i skolen, har vi vidst, at nogle drenge har haft en tendens til at lave ballade, ikke at rette sig efter, hvad læreren siger, og til at gøre oprør mod lærerautoriteten. De vil gerne fremstå som hårde, gode til sport og heteroseksuelle,« siger Ann Phoenix og forklarer, at det netop er denne gruppe af drenge, som i høj grad sætter standarden for de andre.

»Det vigtigste handler om at være i skolen i nuet.«

»Det er meget almindeligt, at drenge og unge mænd forbinder det at være 'rigtig maskulin' med hårdhed, at være god til sport, at kunne svare igen og at kunne drille andre drenge uden selv at blive grinet af. Samtidig er det klart, at de fleste drenge ikke kan leve op til dette ideal, så der er mange måder at udleve det maskuline på i hverdagen, og mange måder drengene kan forsøge at retfærdigøre deres maskulinitet på i forhold til idealet,« siger hun.

Popularitetens pris

Ann Phoenix foretrækker at tale om maskuliniteter frem for maskulinitet i ental, for der er flere af dem. De drenge, som vælger at afvige fra den dominerende norm, må dog være indstillede på, at det kan have omkostninger.

»Mange drenge befinder sig i et dilemma. De er klar over, at de skal bruge kvalifikationer for at komme videre, men det vigtigste handler om at være i skolen i nuet, og der er mange begrænsninger. En af disse er at blive kaldt for tøs eller bøsse, det vil sige homofobisk drilleri. Og det er det virkelige problem, for drenge vil gøre næsten hvad som helst for at undgå at blive drillet på den måde. Der er altså et dilemma mellem at skulle håndtere almindelige rutiner og relationer i skolen og så at ville lave noget andet i fremtiden,« siger Ann Phoenix.

Thomas, en 14-årig dreng som blev interviewet i undersøgelsen, giver et eksempel på, hvad den dygtige elev er oppe imod: »Der er en dreng i vores klasse, som er virkelig klog. Han har faktisk ingen venner, og det er fordi, han er så klog og får topkarakterer i alle prøver. Alle hader ham. Jeg kan nu godt lide ham. Når jeg ser nogen drille ham, beder jeg dem om at skride.«

Mens Thomas på den ene side er helt på det rene med, at man risikerer at blive drillet, hvis man er for god i skolen, tager han også afstand fra drilleriet. På den måde er han typisk for mange af de drenge, som blev interviewet. De er meget bevidste om, hvad der kræves for at være populær, og forsøger samtidig at lægge afstand til nogle af de mere ubehagelige aspekter ved populariteten. Det kan være et fromt ønske om, at drengene spiller mindre fodbold, så de i stedet har mere tid til lektier og så vil klare sig bedre end pigerne til eksamen. Eller et taktisk spil om at lave ballade, men ikke så meget, at det for alvor går ud over skolearbejdet, for mange er bevidste om, at deres fremtid afhænger af, hvor godt de klarer sig i skolen. Som for eksempel Bob, en elev der får gode karakterer: »Hvis nogen er misundelige og kalder mig nørd, kalder jeg dem idioter – de vil sikkert ikke klare sig godt, når de er færdige med skolen.«

»Han har faktisk ingen venner, og det er fordi, han er så klog.«

Anerkendelse til barske drenge

Piger er en faktor, som lægger bånd på drengenes mest maskuline udskejelser. Når drengene var sammen i rene drengegrupper, beskrev pigerne i undersøgelsen dem stort set altid som irriterende og umodne og omvendt som følsomme og betænksomme når de ikke var i rene drengegrupper. Men tætte relationer mellem drenge har vanskelige kår,

FOTO: SCANPIX

Barske drenge nyder stor prestige, men det gør dem ikke nødvendigvis afholdte blandt kammeraterne. Billede fra filmen Fluernes Herre.

fordi drenge, som er venner med piger, risikerer at blive udsat for homofobisk drilleri. Drenge med 'søde kærester' høster dog anerkendelse blandt andre drenge, men det er i reglen også de maskuline drenge, som har held med det foretagende.

»Det overraskede os, at pigerne gerne ville have drenge, som var 'rigtig maskuline' – drenge som var barske, gode til sport og i stand til at udfordre lærerne. De foretrak på den ene side, at drengene generelt ikke opførte sig sådan, men når det kom til kærester, valgte de alligevel maskuline drenge, hvis opførsel de ellers beklagede sig over,« siger Ann Phoenix.

Den paradoksale sympati for de barske drenge genfinder man også i det mandlige lærerkorps. Stille drenge, som laver deres lektier, bliver af lærerne ofte betragtet som feminine, og drengene beklager sig over at blive uretfærdigt behandlet af lærerne.

»Det kunne antage mange former. Nogle mandlige lærere dyrkede den hegemoniske maskulintet ved at fortælle vittigheder om kvinder og ved at reproducere opfattelsen af, at det at være rigtig maskulin handler om at være sexistisk, hård, godt til sport – alle de ting som drenge er glade for. 'Boys will be boys' synes at være lærernes opfattelse, ifølge hvilken drenge er naturligt frække, og det må man bare acceptere, ja, de anser det ligefrem for et sympatisk træk,« siger Ann Phoenix.

Plads til forskellighed

De mange interview viser, at drengene er meget bevidste om populariteten og dens omkostninger. Det kommer bedst til udtryk i de individuelle interviews, hvor drengene er fri for gruppepres og har mulighed for at reflektere over deres situation uden at risikere at blive til grin foran alle de andre. Og det kan udnyttes i skolesammenhæng, mener Ann Phoenix.

»Det er et spørgsmål om, at skolen giver drengene mere plads til kritisk refleksion. Det er drengene fuldt ud i stand til, hvis man tager dem én for én og tager dem alvorligt. Det kræver, at der er plads til, at de kan være i grupper, og det forudsætter, at læreren tager dem alvorligt snarere end at drille dem,« siger Ann Phoenix og forklarer hurtigt, at hun ikke er ude efter lærerne.

»Jeg ønsker ikke at give lærerne skylden – lærerne er virkelig interesserede i at ændre på tingene, men de må lære, hvordan de kan skabe et rum, der giver plads til kritisk refleksion, som ikke er muligt i et stort klasseværelse. Og det er i øvrigt lige vigtigt for alle elever, sorte som hvide, piger som drenge.«

Ann Phoenix mener ikke, at drenge skal have særbehandling i skolen, eller at skolen skal ændres, så den bliver mere drengevenlig. Tværtimod argumenterer hun for noget så enkelt som at behandle alle lige, og vel at mærke lige godt:

»OFSTED, det engelske institut for evaluering af skoler, har sammenlignet skoler, hvor sorte elever klarer sig godt, med skoler, hvor de ikke gør det. En af de ting, som står klart, er, at alle bliver behandlet lige på de gode skoler. De skoler, hvor sorte klarer sig godt, er altså skoler, hvor alle elever får en chance. De bliver ikke skilt ud og får særbehandling, men derimod behandlet på en måde, som giver dem mulighed for at bidrage til undervisningen, og gør, at de føler sig værdsat.«

Hvordan sikrer man, at alle kan være med og føle sig værdsat?

»Mindre grupper ville være en god idé, for det giver mulighed for, at alle kan deltage, og gør det samtidig klart, hvornår for eksempel pigerne bare sidder stille uden at arbejde med deres opgaver. Det ville også være godt for pigerne. Om det er praktisk muligt, er et andet spørgsmål. Man skal passe på med at anvise globale løsninger, som måske ikke fungerer alle steder,« siger Ann Phoenix og tilføjer:

»Det er forskernes ansvar at anvise løsninger og ikke kun at forske. Men jeg tror stadig, at vi har brug for en bedre forståelse af området og de lokale praksisser frem for at anvise globale løsninger.« ▲

Anders Lindskov
anli@dpu.dk

Ann Phoenix
er professor ved Faculty of Social Sciences på Open University i London med speciale i moderskab og unges sociale identiteter. Sammen med Chris Griffin (Birmingham University) og Rosaleen Croghan (Open University) er hun i øjeblikket i gang med et forskningsprojekt med titlen: Consuming identities: young people, cultural forms and negotiation in households.

Udvalgte publikationer:

Phoenix, A., Frosh, S. and Pattman, R. (2003)
Producing contradictory masculine subject positions: Narratives of threat, homophobia and bullying in 11-14 year old boys.
Journal of Social Issues, vol.59, no. 1.

Frosh, S., Phoenix, A. and Pattman, R. (2002)
Young Masculinities.
London, Palgrave.

Tizard, B. and Phoenix, A. (2002)
Black, White or Mixed Race? 'Race' and Racism in the Lives of Young People of Mixed Parentage.
London (2nd edn), Routledge.

Kreative mennesker gider ikke tale om kreativitet. Og det gør de klogt i, for ifølge historikeren Allan Janik kan der ikke siges meget fornuftigt om kreativitet på et teoretisk niveau.

Kreativiteten og det kreative miljø

*I de seneste år er der gået mode i at forstå snart sagt alle fænomener – lige fra tilfældige opdagelser i IT-laboratoriet til hele forholdet mellem kultur og samfund – ud fra et 'kreativitets-begreb'. Jeg er alvorligt i tvivl om, at et sådan begreb kan gøre os meget klogere på, hvordan udvikling sker inden for de sociale, kulturelle eller videnskabelige områder, hvilket jeg skal præcisere senere. Hvis jeg krævede af alle mine læsere, at I skulle 'skabe', så ville I blive nødt til at spørge »Hvad vil du have os til at skabe?«, hvis mit krav overhovedet skulle give mening. Det viser, at det, der definerer kreativitet, ikke er kreativitetsbegrebet, som er et generisk begreb, men kreativitetens forhold til noget helt specifikt, som for eksempel en bil, et computerprogram, et maleri, eller hvad det nu måtte være. Det vil sige, at det at efterspørge en teori om eller en generel betragtning af kreativitet, svarer til at gå ind i et supermarked for at købe mad, og så nægte at acceptere kød, fisk eller grøntsager, fordi det ikke er 'mad'. Kreativitet er et smart 'buzz word', der ikke har nogen særlig værdi for folk, der holder af det konkrete. Virkelig kreative folk, som denne verdens Einstein'er, Wittgenstein'er, Picasso'er eller Ibsen'er har alt for travlt med at være kreative til at interessere sig for snak om kreativitet. Jeg tror ikke, at der kan siges meget om dette på et teoretisk niveau.

Kreativitet – i betydningen at skabe noget virkelig værdifuldt nyt – handler om at opfinde en metafor, for eksempel en ny teknisk praksis, som forudsætter brugen af et nyt begreb. Det er et spørgsmål om at benytte sig af en mere interessant eller effektiv måde at udføre en eksisterende aktivitet på (tænk på Dick Fosburys fornyelse af højdespringet, på forståelsen af elektricitet som en strøm eller på Carl Loewes 'tonedigt'). Den eksisterende litteratur om kreativitet siger bemærkelsesværdigt lidt om disse metaforer på et generelt niveau, når man ser bort fra eksempler på, hvordan nogle mennesker er nået frem til at forbinde hidtil adskilte fænomener. Det må have en erkendelsesteoretisk årsag; det er ikke muligt at beskrive en metafor på forhånd uden selv at lave en.

Kreativitetens metaforiske karakter medfører, at kreativiteten i bund og grund er umulig at få hold på; dens indhold kan ikke defineres, men kan kun illustreres på grundlag af historiske eksempler. I filosoffernes vanskeligt tilgængelige sprog kan vi sige, at en algoritme for metaforen, for eksempel en effektiv procedure til at forudsige metaforer (som blandt andet også ville være en algoritme for induktion), er en umulighed. Således er efterspørgslen efter teorier om og definitioner på kreativitet langt hen ad vejen et produkt af u-kreativ tænkning; 'kreativitet' er intet andet end det middelmådiges forestilling om, hvad der ikke er middelmådigt. Derfor er det også meget interessant at konstatere, at stort set alle, der skriver om kreativitet, er totalt ukendte (Arthur Koestler var en af de sjældne undtagelser fra denne regel).

Kreativitetens konceptuelle karakter består i at opfinde en ny praksis og dermed en ny oplevelseskategori, altså et nyt ord, der er mere end bare et ord. At opfinde er indimellem idiosynkratisk individuelt eller måske ligefrem uudgrundeligt, som Karl Popper har påpeget (Priestley vidste for eksempel ikke, hvad det egentlig var, han havde opdaget, da han identificerede 'de-phlogisticated air'; hverken Hitler eller Franklin Roosevelt, i stærk kontrast til deres økonomisk særdeles forstandige forgængere, Heinrich Brüning og Herbert Hoover, vidste noget som helst om økonomi ud over deres instinktive forståelse af, at en standardøkonomi ikke battede meget i bekæmpelsen af depressionen; de fornemmede blot, at større offentlige udgifter var en bedre løsning end små), mens opfindelsens institutionalisering på den anden side er en offentlig eller social affære. Hermed kommer vi til sagens kerne.

Kreativitet forholder sig til ideers fødsel, mens det kreative miljø beskriver den kontekst, ideerne modtages i, og/eller den matrice, hvori de støbes. Det er et fænomen, der er eminent diskuterbart; diskuterbart med henblik på karakteristikker af historiske miljøer, der har været afgjort kreative. Dog må vi igen ikke forvente noget, der ligner en generel teori af de grunde, der allerede er blevet fremført (for eksempel fordi den slags ting, der tæller som bedrifter, praktisk talt er uendelige). Her vil jeg også understrege en meget forstyrrende omstændighed, nemlig at alt, der tæller som en bedrift, ikke er nødt til at have en moralsk positiv værdi. Jeg tænker på John Boyers glimrende analyse af Karl Luegers bedrifter som borg-mester i Wien, hvilke var, fra et politisk og strategisk synspunkt, betragtelige (for eksempel ved at forene udlejere og lejere med modsatrettede interesser i det samme parti), men på den samme tid appellere til antisemitisk retorik, der både udnyttede og skabte had og dermed banede vejen for både nazisme og Holocaust. Kort sagt så er der intet ved kreativitet, der siger, at værdien af det, der er blevet skabt, ikke er tvetydigt.

Analysen af kreativitet er derfor langt hen ad vejen en analyse af, hvordan begrebslige nyskabelser modtages. Hvis vi savner beviser, skal vi bare vende os mod videnskabens og teknologiens historie, hvor vi finder en diskussion af det vigtige fænomen 'for tidligt gjorte opdagelser', såsom Aristarchus' heliocentriske verdensbillede og Gassendis atomteori, som det videnskabelige samfund endnu ikke var parat til. Opdagerne fik ingen credit, fordi det videnskabelige samfund slet ikke var rede til den slags begrebslige nyskabelser. Desuden må vi ikke lade

Af Dr. Allan Janik, Forschungsinstitut Brenner-Archiv, Universität Innsbruck, Østrig

os forføre af de passive medbetydninger af ordet 'modtage': modtagelsen af nye ideer kræver en lige så stor innovativ indsats som ideen i sig selv. Copernicus og Dalton bør i virkeligheden snarere huskes som ledere end som videnskabsmænd.

Vi kan forklare dette ved at betragte ideernes 'livscyklus'. Ideer kan siges at have en udviklingscyklus, hvor det kreative moment blot er et af fem trin; fødsel, modning, gennemslagskraft, forfald og død. Her er de to sidste ikke relevante for en diskussion af det kreative og det kreative miljø, i og med at kultur refererer til det, der ikke dør, men fortsætter med at leve og give liv – se bare hvordan Antigone stadig taler inderligt til os.

Et kreativt miljø henviser til helheden af den kontekst, ideer udvikles og har deres gennemslagskraft i, hvor 'udvikling' refererer til artikulationen af ideer i den udstrækning, de sætter sig spor i samfundet (som Dalton inden for kemi og Copernicus inden for astronomi) og får indflydelse på den måde, de udviklede ideer bliver accepteret i samfundet på (som St. Paul i hans forhold til visse bykerner). Et kreativt miljø er en social kontekst, som befordrer, at fornuftig nytænkning får social gennemslagskraft.

Et kreativt miljø er et åbent samfund, hvor

1) individer kan tænke frit, og
2) hvor der er tilstrækkeligt kulturelt lederskab til at identificere og støtte udviklingen af værdifuld nyskabelse.

En nyskabelses gennemslagskraft beror på lederskab (som er noget helt andet end tilstedeværelsen af ledere, hvilket blot henfører til institutionaliserede fænomener).

Lederskab, der er den vigtigste komponent i det kreative miljø, kræver

1) indsigt i, hvad der på længere sigt står sig i det væld af nyskabelser, som vi hele tiden bliver konfronteret med,
2) tilsvarende indsigt i samfundets behov og dets evne til at tage imod nyskabelser.
3) den altafgørende evne til at inspirere, til at vække tro på og entusiasme for nye ideer (tænk bare på, hvad det har krævet at implementere en ny vinteknologi i Østrig i forrige århundrede, eller hvad det krævede af Gustav Klimt at vinde accept i Wien for hundrede år siden). Et sådant lederskab vil ikke være muligt, hvis der ikke er bare et mindstemål af kritisk diskussion i samfundet, og det vil, selvfølgelig, kun blive styrket i det omfang, en kritisk diskussion udvikler sig frit. Vi skal huske på, at vi taler om værdifulde nyskabelser, dvs. noget, hvis værdi kun bliver forøget i en kritisk diskussion.

Et kreativt miljø er altså normalt karakteriseret ved fire forskellige kendetegn (groft sagt det der også blev højst værdsat af de gamle grækere – sundhed, velstand, skønhed og visdom):

1) Det er fredeligt med et mindstemål af stabilitet og kontinuitet både i forhold til sociale institutioner og symbolske systemer (selv det, der er 'skabt' i krig, bliver ikke realiseret midt i et slag ved fronten, og evigt krigsførende samfund som Tyskland i renæssancen og under reformationen eller Kina i århundrederne op til Kristi fødsel skabte forsvindende lidt).
2) det er tilstrækkeligt velhavende til at støtte og institutionalisere værdifulde nyskabelser,
3) det skal besidde tilstrækkelig kollektiv visdom,
   i) til at tillade individer at udvikle og konkurrere frit på samme måde som antikkens dramatikere,
   ii) til at yde lederskab i form af skarpsindig støtte til nyskabende aktiviteter (som renæssance-prinser eller jødiske filantroper i Central-europa ved forrige århundredskifte),
   iii) til at udvikle kollektive oplevelser som for eksempel uddannelsestraditioner, hvor evner og færdigheder institutionaliseres og overføres mellem generationer (i skoler, forlag, tidsskrifter, samfund, foreninger etc.)
4) det skal være et hjem for kreative individer, som New York, Paris, Berlin og Wien har været det på forskellige tidspunkter i historien (hvilket dog ikke udelukker forskellige former for fremmedgørelse; et had-kærlighedsforhold til ens hjem kan også kaste kreativitet af sig hos nogle).

Det turde være klart, hvorfor et kreativt miljø ikke kan planlægges; hvis det kunne, ville man have gjort det for længe siden. Intet, der kan tilrettelægges på forhånd, kan garantere, at resultatet vil være befordrende for kreativitet. Faktisk kunne meget af det, der er universelt værdsat som kreativt, ikke eksistere, hvis der ikke fandtes lidelse eller undertrykkende institutioner. Dog ville ingen person ved sine fulde fem foreslå, at vi oprettede Gulag-lejre for at fremmane en Solsjenitsyn. På den anden side ville det være uholdbart, hvis vi gik ud fra, at vi intet kunne gøre, for det burde være indlysende, at uden velstand og kreativitetsfremmende institutioner og traditioner kan vi ikke forvente nogen form for kulturel kreativitet. ▲

Reklamefotografiet kan bruges til at identificere samfundets normer for acceptabel adfærd blandt mænd og kvinder. Kunsthistorikeren Tina Raun har undersøgt, hvad der skete, da Calvin Klein i 1995 brød med de store modehuses gængse kønsfremstillinger – og blev queer.

Da det skæve blev mainstream

*Det skabte en del forvirring i stormagasinernes parfumeafdelinger, da modefirmaet Calvin Klein i 1995 introducerede duftserien CK One. Indtil da havde parfumer enten henvendt sig til mænd eller til kvinder, og hvert køn havde sin egen separate parfumeafdeling. Men med unisexparfumerne CK One i 1995 og efterfølgeren CK Be i 1996 gik Calvin Klein på tværs af parfumeafdelingernes eksisterende kønsskel ved at introducere en duft med sloganet 'a fragrance for a man or a woman'.

Kunsthistorikeren mag. art. Tina Raun fra Aarhus Universitet skrev i foråret magisterkonferens om blandt andet Calvin Kleins reklamekampagne og virksomhedens nye fremstilling af kønsroller. Ifølge Tina Raun var reklamerne ikke kun epokegørende på grund af det sort-hvide og sjuskede billedsprog med dårlig belysning og utraditionel beskæring. Reklamerne skildrede også mænd og kvinder på en måde, som var ny i forhold til reklamebranchens gængse kriterier. Dermed blev fotografierne et eksempel på det senmoderne samfunds mere tvetydige kønsroller.

»Indtil midten af 1990erne blev køn fremstillet meget stereotypt og skematisk. Der fandtes næsten en facitliste for, hvordan mænd og kvinder skulle tage sig ud i reklamer. Det ændrede Calvin Klein på. I reklamerne for CK One ser modellerne ud, som om de lige er hentet ind fra gaden. De lever således ikke op til de sædvanlige standarder for kropsmål, hvor kvinder typisk skal have en bestemt figur med lange ben og mindst være 180 centimeter. Modellen Kate Moos er 169 centimeter, og den asiatisk udseende Jenny Shimizu har et hårdt butch look, som velrenommerede modefirmaer tidligere ikke ville have brugt,« fortæller Tina Raun.

Tvetydigt udseende

I reklamerne fremstillede Calvin Klein – i reklamesammenhæng – køn på en ny måde. Således var det svært at se, om modellerne var mænd eller kvinder. De havde næsten samme tøj og frisure, og magtforholdet mellem kønnene var også udlignet.

»Reklamerne tillader, at kvinder bliver mere aseksuelle i traditionel forstand. De fremstår ikke udelukkende som begærsobjekter, men tilskrives en kønsneutralitet, som mænd typisk har haft eneret på. Det er nok det mest epokegørende ved reklamerne. Kvindernes drengede look handler ikke om at blive mænd, men mere aseksuelle. For kvinderne giver kønsneutraliteten mulighed for at blive fri for de gamle, stereotype kvinderoller: Husmor, mor og begærsobjekt. Ingen af disse roller optræder i reklamerne.«

»Calvin Klein banede vejen for, at mænd og kvinder i dag kan tillade sig mere end de kunne tidligere.«

Især sammenlignet med 1980ernes konservative reklameunivers fremstår CK-reklamerne som banebrydende. I 1980erne var polariteten mellem kønnene så tydelig, at ingen kunne være i tvivl om, hvordan rigtige mænd og kvinder skulle se ud. Hvis reklamer i 1980erne skildrede karrierekvinder i habit, var der altid knyttet en række 'feminine' koder til – langt hår, sminke og neglelak. Ingen kunne betvivle, at hun først og fremmest var kvinde – og begærsobjekt.

Også for mændenes vedkommende fremstiller CK-reklamerne et mindre stereotypt kønsbillede. I flere af reklamerne er mændene mere 'feminine' og ser ud på en måde, som man traditionelt ville kalde for 'bøsset'. Det gælder for eksempel modellernes kropspositur og -bygning, fortæller Tina Raun.

»I forhold til 1980erne, hvor de fleste mandlige fotomodeller var store brød, som skulle signalerer, at de kunne beskytte 'deres' kvinde, har Calvin Kleins mænd et mere drenget look. På den måde bliver fremstillingen også frigørende for mændene, fordi de tilbydes alternativer til de træk, der klæber til den traditionelle manderolle: Forsørger, beskytter, udfarende og aktiv. Med andre ord nærmer kønnene sig hinanden i reklamerne og tilbydes det samme handle- og spillerum,« siger Tina Raun.

Tina Raun henviser til, at man inden for feministisk teori har påpeget, at kvinden har kønnet, mens mænd er kønsneutrale. Det ses for eksempel ved, at ordet 'han' kan repræsentere hele menneskeheden, mens 'hun' altid er kønsspecifikt. Tilsvarende omtaler man ikke et politisk topmøde, hvor der kun er mænd, som en mandeklub, hvorimod et topmøde udelukkende med kvindelige ledere ville opfattes som feministisk.

Klein som queer

Tina Raun har brugt den amerikanske kønsforsker og forfatter Judith Butler og queer-teori til at analysere Calvin Kleins reklameunivers. Med afsæt i feminisme og forskning omkring homoseksualitet forsøger queer-teori at belyse det ubestemmelige og ustabile i enhver kønnet eller seksuel identitet samt at undersøge den heteronormativitet, som de kønslige og seksuelle konstruktioner hviler på.

Termen betegner med positiv valør noget mærkeligt, underligt – kort sagt antinormalitet – og det at være homoseksuel. Queer er tænkt som et opgør med kategoriseringer som normal/afvigende, homoseksuel/heteroseksuel, da disse kategorier altid virker regulerende og indgår i hierarkiserings – og marginaliseringsprocesser. Og i den sammenhæng er Klein-reklamerne tydeligvis queer, fordi billederne understøtter og promoverer alternative eller marginaliserede livsformer.

Et godt bud på, hvorfra Calvin Klein hentede inspiration til reklamerne, er den nyrealistiske fotogenre – en retning, som blandt andre den amerikanske undergrundsfotograf Nan Goldin tilhører. I Nan Goldins fotografi skildres marginaliserede figurer på kanten af mainstream. Med Calvin Kleins billeder blev det marginale en del af mainstream, og

»Kvindernes drengede look handler ikke om at blive mænd, men mere aseksuelle.«

FOTO: CALVIN KLEIN

Reklamekampagnen for unisex-parfumerne CK One og CK Be var epokegørende på grund af det sjuskede billedsprog med dårlig belysning og utraditionel beskæring. I forhold til de strømlinede 1980'ere skildrede reklamerne mænd og kvinder på en ny måde. Dermed blev fotografierne et eksempel på det senmoderne samfunds mere tvetydige kønsroller.

det kunne kun lade sig gøre, fordi tiden var moden til det, siger Tina Raun.

»Reklamerne fik så stor succes, fordi de kom på det rigtige tidspunkt. Der var en social og kulturel resonansbund, der betød, at tiden var moden for reklamer af denne karakter. Hvis det ikke havde været tilfældet, ville de nok have vakt dyb forargelse eller var blevet forbigået i tavshed, fordi de var for outrerede.«

Selv om identitetsdannelse i det senmoderne samfund er blevet et projekt for den enkelte, er der ifølge Tina Raun fortsat bestemte forventninger til, hvordan mænd og kvinder skal opføre sig. Men hvor det tidligere handlede om at udfylde kønsrollerne så eksemplarisk som muligt, spiller CK One og CK Be på, at det i dag snarere er et spørgsmål om, at man selv afstemmer 'skemaet' og gerne ved at udfordre rammerne. »I 1980ernes reklamer var kønsdikotomien mellem mænd og kvinder meget fremherskende. Mænd skulle have en meget maskulin fremtoning og kvinder en feminin, og de to forventes at tiltrække hinanden. Det er den scene, man har at spille på, og den dominerer fortsat i dagligdagen og i reklameverdenen.

Det var således ikke alle modehuse, der fulgte i Calvin Kleins fodspor og gjorde kønsrollerne mere queer. Men Calvin Klein banede vejen for, at mænd og kvinder i dag kan tillade sig mere, end de kunne tidligere.

For eksempel kan David Beckham gå med neglelak og i kjole. Men det er kun muligt, fordi han er en kendt fodboldspiller inden for en 'maskulin' sport. Desuden er han gift med en smuk kone og har to børn. Med andre ord kan han slippe af sted med det, fordi der er så mange andre ting, der bestyrker hans maskulinitet,« siger Tina Raun.

Subkulturel stilturisme

Ifølge Tina Raun var Calvin Klein blandt de første til at bruge marginalpersoner i reklamer. Det er en tendens, som siden er slået igennem i flere reklamer, hvor transvestitter, homoseksuelle, overvægtige, handikappede og andre skæve eksistenser optræder i et omfang, man ikke har set tidligere.

Tina Raun henviser til, at brugen af skæve personligheder i reklame blandt kritikere er blevet kaldt 'subkulturel stilturisme' – altså en overfladisk leg med stiltræk og koder fra diverse subkulturelle mil- ►

FOTO: CALVIN KLEIN

Før Calvin Klein ville en drenget model som Jenny Shimizu, nr. to fra venstre, ikke have haft de store chancer i modeverden.

► jøer, som flere mener forfladiger de identitetspolitiske agendaer, som denne gruppe af mennesker kæmper for. Den marxistiske feministiske teoretiker Rosemary Hennessy har blandt andet påpeget, at kønnenes tilsyneladende større fleksibilitet og inddragelsen af for eksempel homoseksuelle og transseksuelle i reklamebranchen er en måde at henvende sig til en større konsumentgruppe på. Queer branding er med andre ord blot erhvervslivets forsøg på at henvende sig til nye velbjergede konsumentgrupper og omstille sig til nye markedsvilkår, hvor forbrugeren ikke længere vil dikteres moralske koder og regler.

I flere reklamer spilles der på, at den enkelte forbruger selv 'skaber' sin identitet via sit valg af livsstil og forbrugsgoder. Dette slører ifølge Hennessy de sociale hierarkier, som subjektet fortsat organiseres ud fra: køn, seksualitet og race. Det er således forbeholdt en vis 'elitegruppe' at leve så frit, som reklamerne foregiver.

Sociologen Anthony Giddens har dog argumenteret for, at der er sket fundamentale ændringer. Livsstil er således ikke bare overfladisk forbrugskultur præsenteret i kulørte ugeblade og i reklamernes billeder. I dag referer livsstil også til det selvdefinitionsprojekt eller den fortælling om os selv, som vi alle er forpligtet på uanset indkomst, køn og seksualitet.
I overensstemmelse med Giddens er det Tina Rauns overbevisning, at identitet er blevet et projekt for den enkelte, hvilket sandsynligvis er startet hos en urban 'elite', men senere har spredt sig nedad i hierarkiet. At være moderne er ensbetydende med, at man konstant stræber efter forandringen eller overskridelsen, og derfor må modeindustrien og den enkelte forbruger ustandselig finde på noget nyt, det vil sige ændre look.

»Som forbrugere og som senmoderne individer må vi alle genopfinde os selv hele tiden, hvilket er et refleksivt projekt, der inkluderer, at man selv sammensætter forskellige tegn,« siger Tina Raun.

Queer udfordrer vanetænkning

Hun er dog enig med Rosemary Hennessy i, at senkapitalismens forbrugsideologi er stærkt medvirkende til, at 'queer' er blevet så populært de seneste årtier, fordi 'queer' rummer en signalværdi, der matcher nutidens konsumenter.

»Det er dog vigtigt at huske på, at queer ikke bare er kønstvetydige reklamer, men at det også er et verdenssyn og en kritisk læsestrategi. Queer teori kan således udfordre vores vanetænkning og åbne for en mere nuanceret måde at betragte størrelser som køn og seksualitet. I billedanalytisk sammenhæng er queer teori oplagt som læsestrategi i forhold til de reklamer, der eksplicit arbejder med flydende køns- og seksualitetsgrænser, men det queer perspektiv er også yderst anvendeligt i forhold til mere traditionelle reklamer. Der er dog kun ganske få forskere, der benytter dette perspektiv, hvilket er en skam, da queer kan bruges til at pege på det, der netop er allermest interessant – nemlig spørgsmålet om, hvor grænserne for kønsfremstillinger i reklame går i dag,« siger Tina Raun.

Hvor Calvin Kleins unisex-reklamer ville have været utænkelige før midten af 1990erne, gør det samme sig gældende i dag for nogle af de koder, reklamer tidligere indeholdt. Det gælder for eksempel fremstillingen af den lykkelige husmoder.

»Når en husmor med rengøringsvanvid i den seneste tv-reklame for Grøn Tuborg gør rent med Snavsy, tænker man først, at den bare er for gammeldags. Men man finder hurtigt ud af, at reklamen gør grin med reklamekoder, der var helt normale ind til for 20 år siden. Det viser sig nemlig, at husmoderen selvfølgelig hellere vil flirte og drikke en øl med nogle rummænd med rastahår end gøre rent. Man kan ikke komme af sted med at lave reklamer med glade husmødre. Den tid er slut – i hvert fald i danskproduceret tv«.▲

Jakob Albrecht
jaal@dpu.dk

Tina Raun
er mag. art. i kunsthistorie fra Institut for Æstetiske Fag, Afdeling for Kunsthistorie, Aarhus Universitet. Hun skrev i foråret 2003 konferensspeciale om den amerikanske kunstner Nan Goldin, den japanske kunstner Yasumasa Morimura og Calvin Kleins reklamefotografier med brug af nyere identitetsteorier.

Danmarks Pædagogiske Universitets Forlag
Danish University of Education Press

Forlaget for pædagogik, filosofi, psykologi, antropologi og sociologi

Nyheder

Selvet mellem kærlighed og strid
Signe Holm Pedersen
ISBN: 87 7613 012 6 • 140 sider • Pris: 195,- kr.

Professionslæring i praksis
Nyuddannede læreres og pædagogers møde med praksis
Martin Bayer og Ulf Brinkkjær
ISBN: 87 7613 008 8 • 184 sider • Pris: 295,- kr.

Der skal to til
Om historiefortælling i sproglig vurdering af dansk som andetsprog. Københavnerstudier I tosprogethed nr. 35
Line Møller Daugaard
ISBN: 87 7701 990 3 • 170 sider • Pris: 180,- kr.

Gymnasieungdommens politiske dannelse
Jens Bruun, Jens Johansen og Peter Allerup
ISBN: 87 7701 999 7 • 456 sider • Pris: 265,- kr.

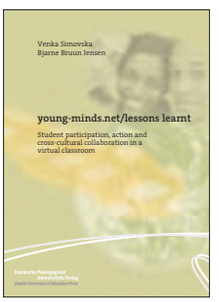

young-minds.net/lessons learned
Student participation, action and cross-cultural collaboration in a virtual classroom
Venka Simovska & Bjarne Bruun Jensen
ISBN: 87 7613 006 1 • 140 sider • Pris: 295,- kr.

Selvdannelse og socialitet
Forsøg på en socialanalytisk samtidsdiagnose
Lars Geer Hammershøj
ISBN: 87 7701 982 2 • 448 sider • Pris: 295,- kr.

Køb direkte: www.dpb.dpu.dk – bogsalg@dpb.dpu.dk

Læs mere om forlagets andre udgivelser: www.dpu.dk/forlag

Enten eller. Pik eller kusse. Bryst eller bryster. Dreng eller pige. Spørgsmålet er, om de blotte biologiske forskelle i sig selv betyder noget for vores adfærd. Ifølge ph.d.-studerende Malou Juelskjær fra Institut for pædagogisk psykologi ved Danmarks Pædagogiske Universitet betyder de desværre alt for meget for vores vurderinger af såvel hjorte som skoleelever.

Kronhjorte brøler i brunsttid – og drenge larmer for at lære

* En kronhjort strækker hals og brøler på en diset, smuk efterårsdag i Dyrehaven. Det er igen blevet han-hjortenes brunsttid. Først skal hannerne kæmpe mod hinanden – mens hunnerne kun kan se kokette til. Resultatet er én vinder, og han får alle hunnerne. Siden hen må hunnerne selv opfostre ungerne. Hannerne er krigere, der stræber efter magtpositioner. Hunnerne er huslige, omsorgsfulde og fredsommelige.

Mon mennesker også forstår hinanden gennem de biologiske kønsforskelle?

Nogle gør. I hvert fald får læreren Birte i 9. A i en folkeskole i Danmark øje på nogle fundamentale kønsforskelle, når hun skal forklare larm i klasserummet. Hun fortæller: »Sådan er drenge. Jeg ved ikke, om det er en dybtliggende trang til at pisse sit territorium af og sige 'her er jeg'. Som pige kan jeg ikke forklare det, fordi jeg synes, at det er dybt åndssvagt. Men jeg må konstatere, at sådan er det. Pigerne, de er mere tilbageholdende. De er ikke så spændende at få noget i gang med. Fordi de er for frygtsomme til at være spændende, til at sige noget spændende. Til at tænke noget spændende. Drengene er mere spændende.«

Ph.d.-studerende Malou Juelskjær fra Institut for pædagogisk psykologi ved Danmarks Pædagogiske Universitet forklarer: »Når kønsrelationer produceres inden for en biologisk tokønnet tolkningsramme, så bliver drenge dybest set karikeret som nogle handyr, der for eksempel kæmper om den kvindelige lærers opmærksomhed i skoleklassen. Tilsvarende er Dyrehaven ramme for hannernes kamp for at få eneadgang til hundyr. I begge tilfælde er der en tokønnet logik på spil, der fastholder vores opfattelser af, hvad hanner og hunner, piger og drenge, kvinder og mænd er for nogle størrelser.«

Malou Juelskjær har arbejdet med, hvordan vi taler om køn. I artiklen '… *og hjortene brøler i brunsttid'* analyserer hun speakerens omtale af dyrene i en BBC-produceret dyrefilm. Og i sit speciale *Køn og skoleliv* har hun gennemført en interviewundersøgelse med to lærere (Birte og Finn) og 11 elever – seks drenge og fem piger – i 9. klasse i en folkeskole. Og en af hendes konklusioner er, at en tokønnet biologisk logik spiller en hovedrolle i de måder, vi forstår såvel hjorte som skoleelever på.

Enten eller

Du taler om en tokønnet biologisk logik, som om der kunne være tale om andet. Kan der det?

»Ser vi på dyreverdenen, så findes der hos nogle dyr reproduktionsorganer, der ser anderledes ud end hos mennesker. Inden for dyreverdenen har vi en mere mangfoldig biologi end inden for menneskeverdenen. Nogle dyr har kønsorganer, som både kan producere æg og sperm, og der eksisterer også dyrearter, der kan lave genetiske kopier af sig selv. Men det lader dyrefilmens speaker sig ikke forstyrre meget af. Selv om nogle af dyrene ikke var hunner og hanner i fysisk henseende, så var de ifølge speakeren det alligevel 'i ånden': Speakeren lagde en tokønnet fortolkning til grund for sine beskrivelser af alle dyrene i filmen. Det betød, at dyr, som både kan producere sperm og æg i befrugtningsfasens start, blev omtalt som hanner, og når der skulle lægges æg, så var de pludselig hunner. Vi respekterer ikke de mange former for køn i dyreverdenen. Den samme mangel på respekt gør sig gældende i menneskeverdenen. Konsekvensen er en mangel på rummelighed og dynamik i vores fortolkninger af, hvordan kvinder og mænd kan og bør leve og handle.«

> *»Det er ikke givet, at drenge er mere larmende og spændende, mens pigerne er pæne og uinteressante.«*

»Kønsforskellene er alene faktuelle og håndgribelige fysiske forskelle. Pik eller kusse. Enten eller. Som oftest. Men når denne biologiske forskel får normativ betydning, forsvinder kønnenes mangfoldige betydningsindhold. De sociale kønsforskelle er ikke noget naturgivet. De er ikke noget i sig selv. Det er ikke givet, at drenge er mere larmende og spændende, mens pigerne er pæne og uinteressante. Drenge og det at larme er imidlertid blevet tolket så snævert sammen over tid, at det forekommer os helt naturligt.«

Kønsgidsler

Hvad skal man gøre for at demonstrere, at det kunne forholde sig anderledes?

»Man kan begynde at føre et andet sprog, der afselvfølgeliggør betydningsindholdet af kategorierne mand og kvinde. I stedet for at sige mand eller kvinde kan man følge professor Dorte Marie Søndergaards (DPU) forslag og begynde at tale om en person som mandligt kropsmærket eller kvindeligt kropsmærket. Derved lægger man afstand til de meget betydningsmættede og snævre forståelser af mand og kvinde i vores kultur. For eksempel viser mine analyser, at det nærmest er umuligt for lærerne at tale om eleven i ukønnede udgaver. Det handler hele tiden om pigeeleverne eller drenge-eleverne. Og det peger på behovet for at stille spørgsmålstegn ved de tolkninger, der tilbydes elever i skolerummet.«

Men hvorfor spiller køn næsten altid en hovedrolle?

»Vi har over tid installeret en social vane med at benytte os af de biologiske kønsforskelle som en for-

klaringsmodel, der lukker af for diskussion og problematiseringer. For eksempel svinger læreren Birte mellem at biologisere og psykologisere nogle konkrete drenges larm. Ikke fordi hun er en dårlig lærer, næh, hun er en lærer, som prøver at forstå klasserummet, så hun kan være til som lærer i det. Hun beskytter sin selvforståelse som en god-nok-lærer ved at lægge larmens årsag ind i det at være drenge: Hun mener, at drenge larmer, og drenge larmer for at gøre opmærksom på, at de vil lære mere. Eller også beskytter hun sig – og drengene – ved at psykologisere. Det sker for eksempel, når hun taler om Anders' vanskelige opvækstvilkår som årsag til hans irriterende og støjende adfærd. Hun skælder drengene ud, men hun inkluderer samtidig drengene som nogle, der 'dybest set' er undervisningsparate. Omend på en særlig drengemåde.«

»Men man kunne jo se fænomenet larm i andre perspektiver end gennem en tokønnet logik og en individ-fokuseret psykologi. Det ville give andre handlemuligheder. Hvad nu hvis drenge larmer, fordi de lærer, at det er sådan, man gør, hvis man er en rigtig dreng. Hvad nu hvis det af vanvare er blevet sådan, at det at være en særlig type balademager som dreng signalerer faglig dygtighed? Hvis det er konklusionen, må vi og lærerne ind og se på de processer, som skaber paradoksale kategorier, så der kan skabes andre handle- og forståelsesmuligheder. Tænk for eksempel bare på hvilke muligheder og hvilken opmærksomhed, der kunne tilfalde de mange drenge, som ikke er balademagere.«

I 1970erne mundede kvindeforskeres undersøgelse ud i, at der skulle gøres noget for pigerne, der blev domineret af støjende drenge. I slutningen af 1980erne reagerede mandeforskere ved at sætte fokus på drenge, som blev overset i en skole, der byggede på kvindelige værdier. Hvem udpeger dit forskningsperspektiv som offer?

»Ud fra mit perspektiv er vi alle kønsgidsler. Når kønskategorierne ikke lader sig forstå isoleret, men kun i relation til hinanden, så er alle ramt. Mænd som kvinder. Konsekvensen af en tokønnet biologisk forståelse af kønnenes handlinger er, at det er meget nemt at falde uden for de snævre rammer for handlinger, der stilles til rådighed for kønnene. Lidt karikeret sagt kan man blive til en rigtig dreng, der larmer på den rigtige måde, til en dreng, der larmer på en forkert måde – og derfor ryger i specialundervisning. Eller man kan blive til en, som ikke larmer, og som så måske derfor er helt forkert på den.«

Claus Holm
clho@dpu.dk

Ph.d.-studerende Malou Juelskjær
Institut for pædagogosisk psykologi
Danmarks Pædagogiske Universitet

FOTO: SCANPIX

Køn er et mere mangfoldigt begreb blandt dyr end blandt mennesker. Hos søhestene er det hannen, der bliver gravid.

Bildung

1. Der Begriff setzt sich in der zweiten Hälfte des 18.Jh. als in seiner pädagogischen und idealistischen Bedeutung neues Grundwort durch [1] und wird zwischen 1770 und 1830 mit der Entstehung des modernen Erziehungswesens in Deutschland zum Leitbegriff eines in der ge-

At kende det nyes forældre

**Er det filosofiens opgave at redde og bevare tanker for menneskehedens fremtid?*

»Det er ikke filosofiens opgave at redde menneskeheden; men helt nøgternt at forske i og at vise, hvorledes fremmede tanker, som ens egen tænkning bygger på, opstår og videreudvikles. I denne sammenhæng er der ingen grund til alene at indskrænke sig til 'nutiden'. Hvad skulle det også overhovedet betyde? Måtte man kun være født efter 1980 eller alene have publiceret i år 2000? Det ville være en grotesk reduktionisme. Filosofiens felt udgøres af al den fremmede tænkning, der kan gøres tilgængelig for os, i den bredest mulige forstand, på tværs af rum og tid. Hvis ingen andre påtager sig det besvær, det er, også at spørge til og nyfortolke forgangen tænkning, så må filosofferne i det mindste gøre det.«

Er filosofien bange for det nye?

»Nej, men filosofien ligger ikke under for den illusion, at man overhovedet kan erkende det nye uden et tilbageblik på det gamle, på det givne. „Det er ikke til at se bort fra, hvad fortiden engang vil blive til«, skrev Nietzsche i 'Fröhliche Wissenschaft' (i aforisme 34). Den, der betragter tankens fortid som død materie, ved ikke, hvad historie er, og heller ikke, hvordan historie bliver til. Alt nyt i tænkningen opstår ved at omtyde eller kritisere det givne. Det nye har forældre, og man kan bedre omgås med det, når man kender forældrene.«

At lade sig anspore af fortidens fremmedhed

Er filosofiens blik altid bagudrettet?

»Nej, men for at løse nutidige problemer, lader filosofien sig også altid anspore af fortiden. Filosofien er dog ingen simpel videreformidler. Traditionen er ikke ubetinget det gode. Filosofiens historiske blik kan også bestå i at advare imod fortidens skinløsninger.«

> *»Filosofisk tænkning er ikke en invitation til en dødsmesse, ej heller må det nye hyldes, bare fordi det er nyt.«*

Har filosofien en større hang til døde begreber end en udviklet sporsans for det, der er ved at blive til? Spurgt fortættet og lidt skarpt: Er mortaliteten stærkere end nataliteten?

»Spørgsmålene klinger umiddelbart attraktivt; men de er søgte og en kende upassende. Der er ingen simpel modsætning mellem mortalitet og natalitet. Filosofisk tænkning er ikke en invitation til en dødsmesse, ej heller må det nye hyldes, bare fordi det er nyt. Det vil være misvisende at fortolke skabelsen af større ordbogsværker som f.eks. Historisches Wörterbuch der Philosophie (HWdP) som udtryk for human dødsangst.«

Hvordan opstår der overhovedet nye tanker? Hvilke begivenheder kræver nye filosofiske begreber

»Alt, hvad vi erfarer som virkelige begivenheder, kræver nye begreber, d.v.s. alle erfaringer (politiske, sociale, intellektuelle, økonomiske, faktisk ligegyldig hvilke), der trækker gulvtæppet væk under fødderne på os og udfordrer vore vanlige hverdagsagtige måder at have forstået verden på. Vi har også brug for nye tanker, når vi forsøger at gribe det uforståelige eller det endnu ikke forståede. Stærke begivenheder gør os ofte usikre. Så må fortiden tænkes anderledes, og de vanlige begreber bestemmes på ny.«

Er der forskel på at kalde et stort og ambitiøst opslagsværk som Historisches Wörterbuch der Philosophie *for en ordbog, et leksikon eller en encyklopædi? Hvorfor har I valgt at anvende førstnævnte ('Wörterbuch')?*

»En artikel i en encyklopædi skal mere eller mindre udførligt sammenfatte den samlede viden, man har om det givne stikord; encyklopædien skal som helhed fremstille en epokes samlede kreds ('kyklos') af viden. Dermed gør encyklopædien fordring på at være et globalt dannelsesværk for sin egen tid.

Leksikon er den græske ækvivalente for ordbog ('Wörterbuch'). Vi har valgt den tyske version; det gælder i øvrigt også som regel for valget af titler på de enkelte bidrag i ordbogen. Ordbøger begrænser sig sædvanligvis til ordforklaringer; men der kan med de forskelligste hensigter ske det, at formålet med at ville forklare et ord kan være at redegøre for: (1) de(n) vanlige hverdagssproglige betydning(er), (2) dets fremmedsproglige oversættelse(r), (3) dets etymologi, (4) dets retskrivning – eller endda også (5) ordets historiske betydningsudvikling. Til denne sidste gruppe hører HWdP. Når det for en historisk ordbog drejer sig om en disciplinært begrænset tilgang (om en ordbog, der alene tager filosofiske termer under behandling), så bliver resultatet en begrebshistorisk ordbog, der ikke alene kan nøjes med at se på ordenes betydningshistorie, selvom den

Seele (griech. ψυχή; lat. anima; engl. soul; frz. âme; ital. anima)

I. *Antike.* – 1. *Vorsokratiker.* – Die Wörter ‹S.› (ψυχή) und ‹Leib› (σῶμα) werden bei HOMER nie für den lebenden Menschen gebraucht. Σῶμα bedeutet den Leichnam: von der ψυχή weiß Homer nur. daß sie im Tod de

Verdens bedste og mest ambitiøse filosofiske leksikon er tysk. Det koster lige så meget som en brugt bil, men giver tanken væsentlig større bevægelsesfrihed. Asterisk har talt med en af redaktørerne, filosoffen Tilman Borsche fra Universitetet i Hildesheim. Han advarer imod den illusion at tro, at et historisk leksikon kan give brugeren én sand definition af et begrebs betydning. Det digre 12-binds-værk hedder i øvrigt *Historisches Wörterbuch der Philosophie* – filosofiens historiske ordbog.

også altid må orientere sig heri. Vores ordbog må ideelt set søge at forbinde ordenes og idéerne historie på tværs af sproggrænser. Ordbogen må tage livtag med de problemer, som ordene så at sige i et vidtstrakt historisk perspektiv løber ind i.«

Ikke primært et spørgsmål om dannelse, men snarere om begrebslig problembevidsthed

Er Historisches Wörterbuch *der Philosophie et dannelsesproj*ekt?

»Nej, det er i hvert fald ikke det primær mål. Dannelsesformål er ikke værkets raison d'être. Ordbogen tjener primært som et redskab for videnskabeligt arbejde inden for kultur- eller åndsvidenskabelige sammenhænge. Men siden det nu engang foreligger, er det blevet et uundværligt redskab. Den, der på seriøs vis agter at arbejde filosofisk med begreber (det være sig analytisk, konstruktivt, historisk el. lign.), kan ikke længere lade begrebshistoriske spørgsmål henstå upåagtede; som det ellers var skik og brug i lange tider. Det er naivt at ville lede efter eller at tro man kan finde dén rigtige betydning af et ord, der skulle kunne give én endegyldig og sand definition af et begreb. Man må snarere kende de spørgsmål på hvilke, en bestemt definition giver eller gav et svar. Der er ingen vej uden om at søge viden om de problemkonstellationer og kontekster, i hvilke et begreb fandt anvendelse, og i hvilke det fik næring til sin nuværende betydning, specielt hvis man er kritisk over for denne og ønsker at forandre den.«

»Alt nyt i tænkningen opstår ved at omtyde eller kritisere det givne.«

- Er de yngre generationer forpligtede til at lære de filosofiske begrebers historiske udvikling at kende, så det bl.a. kan blive muligt at skabe nutidens nye fortolkninger?

»Nej, lige så lidt som et enkelt menneske og da slet ikke generationer kan være forpligtede til at studere filosofi. Forpligtelser er, muligvis undtagen ganske få moralske grundregler, frem for alt konditionale: Hvis man gerne vil filosofere på en seriøs facon, så kan man ikke ignorere begrebernes historiske fylde, magt og dynamik; og da slet ikke hvis man interesserer sig for begrebernes aktuelle måder at være blevet reorganiseret på. Og her byder anvendelsen af opslag fra HWdP altid på en meget hjælpsom, fejlminimerende første indgang, der kan hjælpe én til at undgå de groveste fejl.«

Har filosofi og filosofiske ordbøger en kulturopdragende mission?

»Ja, de varetager betingede opgaver; specielt når man ikke venter sig alt for meget af dem. De kan ikke sikre kulturens opdragelse (hvem taler vi i øvrigt om?…nationen, menneskeheden..?); men de kan overdrage en væsentlig dannelsesopgave ('Bildungsaufgabe') til en bestemt (ekspert)gruppe, som ikke kan blive forsynet på anden vis. Filosofiske ordbøger kan gøre den tænkende sensibel over for begrebernes flydende betydninger. De kan lære os, at vi må være meget varsomme, når vi bruger tilsyneladende ganske selvfølgelige begreber. På denne måde – og inden for dette begrænsede felt – er filo- ►

Historisches Wörterbuch der Philosophie

Består af 3700 artikler fordelt i 12 bind. Udgivet mellem 1971 og 2004 (sidste bind er på trapperne). Mere end 1500 bidragydere. Den første udgiver hed Joachim Ritter. Dernæst fulgte Karlfried Gründer og senere Gottfried Gabriel. I lang tid var 'Gott' det længste bidrag; men det blev overhalet af 'Philosophie', der vil blive udgivet som selvstændigt bind. Dette opslag har også de fleste skribenter. Af de mange fremragende opslag kan bl.a. anbefales de halvfems spaltesider om 'Metaphysik'. Et opslag stykkes gerne sammen af fem til ti fortløbende begrebs-historiske specialist-bidrag. Et register- og supplementsbind er under udarbejdelse. En internetudgave er på nuværende tidspunkt ikke på tapetet; 'men den trænger sig på', som Tilman Borsche formulerer det. Samlet pris (b.1-11): 1861 Euro.

Bildfeld ist ein analog zum semantischen Begriff ‹Wortfeld› geprägter Begriff der Metaphorologie. B. sind Familien von Metaphern, die durch die Metapherntradition habituell geworden sind und besonders als Denkmodelle dienen. Während die einzelnen Metaphern Sprechakte als potentielle Gebilde den Sprachen

▸ sofien og endnu snævrere begrænset: dens begrebshistoriske ordbog ikke til at undvære. «

Et unikt tysk projekt

Uden for Tyskland er det almindeligt at sige, at tyskerne er grundige og punktlige, og at de elsker nøjagtighed og orden. Er der tale om de rene fordomme, eller er HWdP et ambitiøst tysk ordensprojekt?

»Det er vel ingen tilfældighed, at HWdP netop er et tysk projekt. F.eks. er der hverken udviklet eller blevet understøttet noget lignende i Frankrig eller England.. For den, der kender til kulturforskelle, er det let at se; men som altid er det svært at bestemme grundene til netop disse forskelle. Jeg tror mindre, det har noget at gøre med 'nationaldyder' som punktlighed, kærlighed til orden og nøjagtighed; det har måske snarere noget at gøre med den lange tradition for at lade den historiske sans få en karakteristisk dominans i Tyskland, forbundet med en lige så traditionsrig apolitisk grundindstilling blandt de tyske lærde. «

Lad os skifte gear her til slut. Hvad savnes der f.eks. i HWdP, b.1: A-C (fra 1971) og b.2: D-F (fra 1972) med de sidste mere end 30 års viden i baghovedet?

»For at give et fyldestgørende svar må jeg slå grundigt efter og kigge nærmere på udvalget af de tusind ord i de første to bind; men straks falder det mig ind, at der ikke er et opslag om 'Diskurs'. Det mangler simpelthen. Andre principielt vigtige artikler er blevet meget svage; de har længe kaldt på at blive skrevet igennem på ny. Således er opslaget om 'betydning' ('Bedeutung' fra 1971) alt for kort og upræcist. Vi forsøgte i bind 10 fra 1998 at kompensere for denne mangel ved at viderebringe den udførlige og fremragende artikel 'Signifikation'. Fra starten var der iikke tale om en planlægningsfejl, men om et mislykket enkelttilfælde, der nok er uundgåeligt i så omfangsrigt et projekt. Mere kuriøst i denne forbindelse er den uforsætlige forsømmelse, at der intet opslag er at finde om 'krop' („Körper'). Det blev slet og ret glemt. I stedet findes der kun en lille indgang: 'krop, stivnet' ('Körper, starrer'). Denne forsømmelse blev dog udbedret og forsøgt 'reddet' i det følgende bind under stikordet 'legeme, krop' ('Leib, Körper').«

Produceres der også filosofiske ordbøger i 2053 eller 2103?

»Formodentlig vil man ikke længere producere papirversioner til den tid; men man vil sikkert overgå til at stille begrebshistoriske informationer og fortolkninger til rådighed via Nettet. Materialet vil blive ordnet som indeksikalt-forbundne stikord med forfattersignaturer(!) og autoriseret af ekspertforsamlinger med førsterangsindsigt i begrebshistorie. I det mindste er det det, jeg håber og finder påkrævet. Men jeg kan ikke forudse fremtiden – og dermed hverken det dermed ledsagende kulturforfald, endsige tilblivelsen af endnu ukendte, gunstige kulturteknikker.«

Kommer vi til at leve som evigt selvuddannende net-surfere, konfronteret fra alle sider med urediger-ede og alment tilgængelige informationer og data?

»Det sidste vil med sikkerhed blive tilfældet for flertallet. Men de afgørende spørgsmål bliver, om beslutningstagerne i politik, økonomi og videnskab erkender – tager vare på og omsætter den erkendelse – at det kun er deres horisonts historiske rækkevidde, der gør nutiden mulig. Kun igennem et historisk blik for en skolende åbenhed over for fremmed tænkning muliggøres en ansvarsfuld gestaltning af den egne nutid.« ▲

Steen Nepper Larsen
Asterisk@dpu.dk

Tilman Borsche
F.1947. Filosof. Studier i japansk, sprogvidenskab og historie. Dekan på Universitetet i Hildesheim. Ansat som medarbejder ved og bidragyder til Historisches Wörterbuch der Philosophie (1975-1983); siden 1987 eneansvarlig, ulønnet medudgiver af værket. Ledende udgiver og redaktør af Allgemeine Zeitschrift für Philosophie. Væsentligste forskningsområder: begrebshistorie, filosofihistorie, sprogfilosofi og kulturfilosofi. Fire vigtigste publikationer: 'Sprachansichten. Der Begriff der menschlichen Rede in der Sprachphilosophie Wilhelm von Humboldts' (1981) og „Was etwas ist. Fragen nach der Wahrheit der Bedeutung bei Platon, Augustin, Nikolaus von Kues und Nietzsche' (1990). Udgiver af hhv. „Klassiker der Sprachphilosophie' (1996) og „Denkformen – Lebensformen' (2003).

Uanset om netbaseret undervisning handler om pædagogik, sociologi eller noget helt tredje, kan det betale sig at skænke selve formen ekstra opmærksomhed. Ellers får de studerende ikke det fulde udbytte af undervisningen. Adjunkt Lars Birch Andreasen fra Danmarks Pædagogiske Universitet har fulgt et virtuelt undervisningsforløb i Sverige.

Navne uden ansigter

* Undervisning i et klasselokale følger almindeligvis en række mere eller mindre fastlagte spilleregler. I et af disse sæt spilleregler har læreren en bestemt plads – typisk ved et kateder. Når læreren er til stede, er eleverne det også. Underviseren har som udgangspunkt taleretten, og eleverne skal række hånden op og bede om ordet, før de må sige noget. Det er også læreren, der i hovedtræk har bestemt, hvad undervisningen skal handle om.

Men hvilke spilleregler gælder, når en gruppe af studerende, som aldrig har mødt hinanden, skal bruge internettet til at kommunikere med hinanden? Adjunkt Lars Birch Andreasen fra Danmarks Pædagogiske Universitet har i sin ph.d.-afhandling undersøgt samarbejde i virtuelle læringsmiljøer, nærmere bestemt et netbaseret kursus på et samfundsfagligt institut i Sverige i semesteret 1999-2000.

»I MINE INDLÆG HAR JEG ALDRIG FÅET FORNEMMELSEN AF, OM NOGEN HAR LÆST DET, JEG SKRIVER. DET HAR MÅSKE FÅET MIG TIL AT VÆRE MERE TILBAGEHOLDENDE END NORMALT.«

(Studerende i indlæg på gruppens opslagstavle.)

Selv om det svenske universitet i 1999 i en årrække havde udbudt fjernundervisning over nettet, blev de studerende med bopæl i Frankrig, USA, Sverige og de baltiske lande ikke vejledt i spillereglerne for netkommunikation. Ifølge Lars Birch Andreasen blev resultatet, at de 40 studerende i alderen 20 til 55 år indledningsvis var meget søgende, og at der opstod en række misforståelser, fordi kursisterne på forhånd ikke var afklarede om roller, vaner og forventninger.

»Nogle har sammenlignet virtuelle læringsrum med en verden, hvor man fratages en række muligheder – for eksempel har man måske ikke mødt hinanden fysisk, og man kan kun kommunikere skriftligt. Men i virkeligheden er det et univers med mange nye muligheder, som man skal være fortrolig med for at kunne udnytte fuldt ud. Derfor er det vigtigt, at man indledningsvis laver aftaler om, hvordan man vil samarbejde,« siger Lars Birch Andreasen.

Funktionsopdelt samarbejde

Lars Birch Andreasen peger på en række faktorer, som kunne have givet de studerende et endnu større udbytte af kurset. Det gælder for eksempel opgavetilrettelæggelsen fra universitetets side.

Den første gruppeopgave bestod i at besvare otte spørgsmål. Antallet af spørgsmål svarede nogenlunde til antallet af kapitler i bogen – og antallet af medlemmer i gruppen. Så i stedet for at aflevere en besvarelse, hvor alle deltagere havde diskuteret og bidraget til hele produktet, delte gruppen opgaven op i småbidder, som de satte sammen og mailede til deres vejleder.

Lars Birch Andreasen kalder det funktionsopdelt samarbejde, og det kan i nogle tilfælde være en effektiv løsning.

»Men i dette tilfælde ville de studerende have fået større udbytte af opgaven, hvis de havde skullet diskutere hinandens bidrag og bruge dem til at udarbejde en fælles tekst. Så havde de reflekteret over mere af stoffet end bare et enkelt kapitel,« siger Lars Birch Andreasen.

Han henviser til, at en anden opgavetilrettelæggelse fra universitetets side kunne have fremmet diskussionerne i gruppen. Det viser erfaringer fra Royal Roads University i Canada, som Lars Birch Andreasen besøgte i 2000.

»Netop fordi det kan virke fristende at bruge funktionsopdelt samarbejde har Royal Roads University tilrettelagt opgaverne, så de studerende er nødt til at arbejde sammen, fordi forskellige medlemmer har adgang til forskellige informationer,« fortæller Lars Birch Andreasen.

Samme meddelelse– forskellige betydninger

Blandt de svenske studerende opstod der flere gange undervejs problemer, når kursisterne meddelte sig til hinanden. Ord og vendinger, opfordringer og konklusioner, som ikke havde til hensigt at skabe splid, blev af nogle i gruppen opfattet som stødende.

Ifølge Lars Birch Andreasen viser kommunikationen mellem de studerende, at det er for simpelt at opfatte kommunikation som et budskab afsendt fra en person til en række modtagere. Han henviser til den russiske filosof og litteraturteoretiker Mikhail Bakhtin, der i 1930'erne udviklede sin teori om, hvordan den samme meddelelse kan få vidt forskellige betydninger afhængigt af, hvem modtageren er – men også hvordan afsenderens forestilling om modtageren er. Ifølge Bakhtin kan indholdet af et budskab således ikke forstås uden at se på, hvordan det bliver modtaget.

»ALLE I NAVNE UDEN ANSIGTER. JEG MÅ INDRØMME, AT JEG FORESTILLER MIG SOM-OM-ANSIGTER PÅ JER I DEN HER SITUATION. (I SER ALLE MEGET RARE UD.)«

(Studerende i indlæg på gruppens opslagstavle.)

For eksempel blev det opfattet forskelligt, da en studerende foreslog, at gruppen skulle 'paxa' de opgaver, som de fandt mest interessante. Paxa kan på svensk betyde at rage til sig og bruges især af børn. Det fik en af de andre i gruppen til at reagere, fordi det lød for barnligt.

I et andet gruppearbejde på kurset skulle de studerende arbejde sammen om at gennemføre en lille undersøgelse. Her havde seks medlemmer i en gruppe diskuteret forskellige ideer til undersøgelsen. Samarbejdet i gruppen forandrede sig dog efter 11 dage, da en syvende person, Martin, introducerede sig til gruppen ved at skrive et langt indlæg på flere skærmbilleder. Her gav han en række konkrete løsninger på, hvordan han mente, gruppen skulle arbejde fremover.

»Problemet var, at den syvende deltager kun in-

direkte refererede til de forudgående diskussioner i gruppen. Dermed brød han med den tone, der havde udviklet sig mellem de øvrige i gruppen, hvor de skrev videre på hinandens ideer. Resultatet blev, at det stort set kun var Martin og én anden studerende, der de næste uger skrev indlæg, mens resten af gruppen forholdt sig mere tavs.«

Tonen mellem Martin og de andre gruppemedlemmer blev yderligere skærpet, da to andre i gruppen fremlagde deres forslag til køreplan for opgaveløsning. Martins svar var, at demokratiske principper tilsyneladende var sat ud af kraft, når man arbejdede over nettet.

Igangsætteren, opponenten og moderatoren

Lars Birch Andreasen siger, at eksemplet viser, at det let skaber uro i en gruppe, hvis deltagerne ikke er tydelige nok i deres kommunikation med hinanden. Men det viser også, at tvivl og irritation opstår, når rollerne ikke er klart definerede. Hvem kan tillade sig at tage initiativer? Hvem sørger for at samle op på indlæg? Og hvem har til opgave at sikre en god tone i debatten?

»Hvis deltagerne i en gruppe ikke har udviklet en bevidsthed om, hvad man kan forvente og tillade sig, når man kommunikerer, risikerer man at træde andre over tæerne. På masteruddannelsen i IKT og Læring har vi haft held med at opbygge de studerendes bevidsthed om roller ved at fordele nogle af de typiske roller mellem de studerende i begyndelsen af et studieforløb.«

Blandt rollerne er der for eksempel 'igangsætteren', 'opponenten', 'personen med den sociale opmærksomhed', 'opsamleren' og rollen som 'moderator'. 'Det er ikke meningen, at hver studerende skal fastholdes i én rolle, men det kan være godt at være opmærksom på disse forskellige roller, for de har hver deres betydning for at udvikle en gruppes arbejde.«

Nye grænser for tålmodighed

Et andet eksempel på, hvordan forskellige forventninger til samarbejde over nettet kan skabe misforståelser, indtraf, da en af de svenske studerende skrev et indlæg med nogle konkrete opfordringer til sine gruppefæller – og først meldte sig ind i debatten igen seks dage efter. For de andre studerende var det ikke teknisk muligt at se, om afsenderen var online. Så efter nogle dage konkluderede de, at han nok ikke ønskede at deltage mere, og de begyndte i stedet at skrive til hinanden – uden at han modtog meddelelserne.

»På grund af nettets natur er der en tendens til, at man i højere grad forventer, at folk svarer hurtigt – det kan jo være, at de er online, idet man sender sin tekst. Derfor kan folk blive utålmodige, hvis der går en halv til en hel dag, før folk svarer. Det er med andre ord vigtigt, at man mere tydeligt forklarer, hvor hurtige svartider man forventer – og giver besked, hvis man er bortrejst i en periode.«

Ifølge Lars Birch Andreasen er en af styrkerne med gruppearbejde over nettet, at deltagerne kan arbejde tidsforskudt i forhold til hinanden. Det giver større fleksibilitet, hvis de studerende har børn eller andet arbejde ved siden af. Men friheden til trods er det vigtigt, at man viser hensyn over for de andre i gruppen.

Savnede vejledning

Overfor Lars Birch Andreasen forklarede de studerende blandt andet, at de havde savnet, at deres vejleder havde taget mere hånd om processen undervejs. For eksempel erkendte de, at de under den første opgave havde været for lidt i dialog med hinanden. Og belært af erfaringer derfra fandt de til sidst en bedre balance mellem initiativ og respons, individuelt arbejde og gruppediskussioner.

Men selv om de svenske studerende generelt udtrykte tilfredshed med forløbet, siger Lars Birch Andreasen, at kurset viser, at bedre tilrettelæggelse og klarere aftaler mellem gruppemedlemmerne kan betale sig. Hvis lærerne eller uddannelsesstedet ikke har forberedt de studerende på, hvad det vil sige at arbejde over nettet, overlader de det til de studerende at bruge tid på at definere spillereglerne.

»I fjernundervisning spiller teknikken en så stor rolle, at vejlederen er nødt til at forberede de studerende på det særlige ved e-learning. Det er ligesom formuleringen af en akademisk opgave. Det er en genre, som kræver noget viden, før man behersker den.« ▲

Jakob Albrecht
jaal@dpu.dk

Adjunkt Lars Birch Andreasen
er uddannet mag.art. i kultursociologi og tilknyttet Institut for Pædagogisk Antropologi ved Danmarks Pædagogiske Universitet. Lars Birch Andreasen har kommunikation og samarbejde i virtuelle læringsmiljøer som forskningsområde. Han arbejder blandt andet med sammenhængen mellem fysiske og virtuelle rum, social interaktion og skriftlige dialoger over internettet – og med tilrettelæggelse af netbaserede uddannelsesmiljøer. Han er tilknyttet DPUs forskningsprogram Medier og IT i Læringsperspektiv og underviser på Masteruddannelsen i IKT og Læring. Teoretisk er han inspireret af den russiske filosof Mikhail Bakhtin og den amerikanske sociolog Erving Goffmans studier af social interaktion.
I sin ph.d.-afhandling har Lars Birch Andreasen fulgt et hold studerende på et onlinekursus i sociologi på et svensk universitet.

Nye bøger modtaget på redaktionen

Akademisk tilblivelse – Akademia og dens kønnede befolkning
Lise Højgaard og Dorte Marie Søndergaard (red.)
Bogens udgangspunkt er en undren over de vanskeligheder, den akademiske verden har, når det drejer sig om at udligne kønsskævheder blandt ansatte i universitets- og forskningsinstitutionerne.
Akademisk Forlag

Det forbrugende barn
Jesper Olesen
Børn er i dag forbrugere i samme målestok som voksne. Forfatteren mener, at vi som samfund i højere grad skal anerkende børn som aktive deltagere i forbrugskulturen på lige fod med voksne.
Hans Reitzels Forlag

Manden og hans indre kvinder
Ole Vedfelt
Bogen præsenterer en mandlig udviklingspsykologi for alle livets faser og viser, hvordan der kan skabes en helstøbt og rummelig mandlig personlighed.
Gyldendal

Engelsk - mere end et sprog
Vibeke Toft Jørgensen og Gudmund Tybjerg
15 artikler om engelsk i folkeskolen og i læreruddannelsen. Forfatterne er alle undervisere og forskere, som er optaget af engelskfagets didaktik og fagets udvikling.
KVaN

Samtalen på arbejde – konversationsanalyse og kompetenceudvikling
Birte Asmuß og Jakob Steensig (red.)
Bogen handler om samtaler i professionelle sammenhænge og viser, hvordan analyser af samtaler kan bruges til at synliggøre vor kommunikation.
Samfundslitteratur

Samværsklemmen – Når skilsmissebørn svigtes under samvær
Bente Boserup & Helle Rabøl Hansen
Skal skilsmissebørn tvinges til samvær med fordrukne forældre? Dette og andre spørgsmål rejser bogen med baggrund i samtaler fra Børnetelefonen og foreningen Børns Vilkår.
Gyldendal

Moral på skemaet - Om at undervise børn i moralske spørgsmål
Larry P. Nucci
Forfatteren mener, at man kan og skal undervise i moral allerede i grundskolen. Ikke som et selvstændigt fag, men som et stofområde man inddrager i relevante fag som historie, dansk, osv.
Gyldendals Lærerbibliotek

Summerhillskolen
A. S. Neill
Summerhillskolens pædagogik er baseret på elevernes vidtgående selvbestemmelse og lærerens tro på, at lysten driver værket. Bogen blev udgivet første gang i 1963.
Hans Reitzels Forlag

Se, jeg er på – om iscenesættelse, identitet og reality-shows
Helene Jansen og Stefan Lock Jensen
Deltagelse i reality-shows kan beskrives som en identitetsmæssig dannelsesrejse. Bogen illustrerer gennem interviews med fire tidligere deltagere, hvordan de etablerer deres egen historie som individ.
Samfundslitteratur

Kulturpsykologi
Michael Cole
Kultursociologi er studiet af den rolle, kulturen spiller for menneskets psykiske liv. Forfatteren fremhæver nødvendigheden af at indtænke kulturen, når man vil forstå menneskets psykologi.
Hans Reitzels Forlag

Op og ned – sådan er livet
Hanne Jørgensen
Materialet henvender sig til folkeskolens mellemtrin. Det kan bruges i undervisningen i fag som dansk eller andre fag, hvor moral og etik er på dagsordenen.
Borgen

Hvad er filosofi?
Lars Fr. H. Svendsen
En kortfattet og let introduktion til filosofi generelt. Bogen retter sig mod den alment filosofisk interesserede, men kan også anvendes som pensum på tværfag, filosofikum eller videnskabsteori for humanister.
Klim

Universiteter fra Humboldt til Mickey Mouse
Hilda Rømer Christensen (red.)
Temanummeret sætter fokus på kønsforskning og ligestilling i akademia og forsøger at udvide synsfeltet til Norden og Europa.
Kvinder, Køn og Forskning, 2/2003

Projekt fælles sprog
Lone Petersen & Marianne Schmidt
Bogen afdækker, hvilke konsekvenser det har for brugerne, når en fælles standard – "fælles sprog" – ligger til grund for organiseringen af hjemmeplejen.
Akademisk Forlag

Idéhistorie for de pædagogiske fag
Benedicta Pécseli (red.)
Indeholder en introduktion af Sune Læggaard og tre videnskabshistoriske og –teoretiske kapitler om fagene pædagogik, sociologi og psykologi.
Gyldendal

Livshistorien – en vej til det menneskelige
Jónas Gústafsson og Knud Ramian
Et bud på hvordan livshistorien kan anvendes som metode inden for socialpsykiatrien. Den formidler erfaringer med at forberede, gennemføre og følge op på livshistoriefortællinger.
Systime

Fleksibel planlægning – teknisk fix eller pædagogisk mulighed
Lise Tingleff Nielsen og Mette Løvbjerg
Bogen sætter fokus på, hvordan man kan arbejde med fleksibel planlægning, så det udvikler skolens læringsmiljøer.
Forlaget CVU København og Nordsjælland

Asterisk
POSTBEFORDRET BLAD
(0900 KHC)

Danmarks Pædagogiske Universitet
The Danish University of Education

Emdrupvej 101
2400 København NV

T: 8888 9000
F: 8888 9001

www.dpu.dk

ISSN nr.: 1601-5754